Oorlog in Arcadië: Gelderse Kastelen en Buitenplaatsen in de Tweede Wereldoorlog

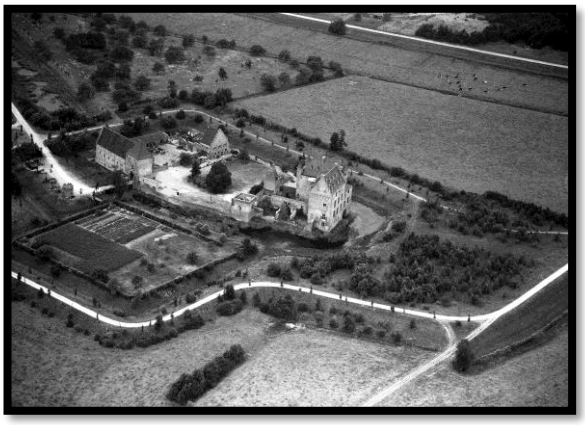

Alexandra Berends
Stagerapport Gelders Genootschap
Masterstage Landschapsgeschiedenis
03-06-2019

Inhoudsopgave

- Inleiding
- Het Onderzoek
- De Database
- Resultaten
- Casus 1: Landgoed Reuversweerd
- Casus 2: Doorwerth, Het Jagershuis, De Duno
- Bronnenlijst

Inleiding

In dit stagerapport zullen de resultaten van de stage worden beschreven. Ten eerste wordt er uitgelegd wat voor onderzoek er is gedaan en op welke manier dit is uitgevoerd. Ten tweede wordt de database besproken die bij het onderzoek hoort. Ook de resultaten die uit deze database zijn gekomen zullen worden besproken. Hierna wordt er ingegaan op de twee casussen waarbij er dieper ingegaan wordt op verschillende landgoederen tijdens de Tweede Wereldoorlog. De eerste casus gaat over Landgoed Reuversweerd. De tweede casus gaat over Kasteel Doorwerth, Het Jagershuis en De Duno. Ten slotte heb ik een persoonlijke reflectie geschreven over mijn stage. Dit is een apart bestand dat losstaat van het stagerapport.

De stage is onderdeel van een nieuw project genaamd "Oorlog in Arcadië," opgezet door Elyze Storms-Smeets. Het doel van dit nieuwe project is dat wordt uitgezocht wat er is gebeurd met de Gelderse kastelen en buitenplaatsen tijdens de Tweede Wereldoorlog. De landgoederen worden bekeken als geheel, dus met bijgebouwen, pachtboerderijen en het landgoed zelf. Vaak wordt er uitsluitend naar het hoofdgebouw gekeken, waardoor deze nieuwe manier van kijken bijzonder is. Hierover is eigenlijk nog weinig bekend en er is geen concreet beeld van wat er precies is gebeurd met de kastelen en buitenplaatsen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het project is een samenwerking tussen het Gelders Genootschap, de Nederlandse Kastelenstichting, en de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed. Uiteindelijk is het de bedoeling dat er van alle provincies een inventarisatie wordt gemaakt van de kastelen en buitenplaatsen tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Het Onderzoek

De afgelopen weken heb ik onderzoek gedaan naar de Gelderse kasten en buitenplaatsen in de Tweede Wereldoorlog. Hiervoor is een database gemaakt in Excel met zoveel mogelijk landgoederen waar oorlogs-gerelateerde gebeurtenissen hebben plaatsgevonden in de Tweede Wereldoorlog. Dit gaat niet alleen om beschadiging en verwoesting, maar bijvoorbeeld ook om de evacuées en onderduikers die een tijd op een landgoed hebben doorgebracht. Er is geprobeerd om zo breed mogelijk naar een landgoed te kijken. Dit houdt in dat er niet alleen naar een hoofdhuis is gekeken, maar naar het landgoed als geheel, dus met bijgebouwen, tuinen, bossen en pachtboerderijen. In dit gedeelte van het rapport wordt de database besproken. Ten eerste zal er worden uitgelegd hoe de informatie in de database tot stand is gekomen en welke bronnen hierbij gebruikt zijn. Ten tweede zal er worden ingegaan op verbeterpunten en gebreken van de database. Hieruit zullen ook conclusies worden getrokken over vervolgonderzoek naar de kastelen en buitenplaatsen in de Tweede Wereldoorlog. Ten slotte worden de resultaten en patronen die gevonden zijn door middel van de database besproken.

Werkwijze

Het onderzoek is begonnen met de lijst die al gemaakt was van kastelen en buitenplaatsen in de oorlog, het begin van de database. Deze lijst is gebaseerd op het boekje "*Kasteelen in Gelderland,"* uitgebracht door Stichting Vrienden der Geldersche Kasteelen in 1948.[1] Achter in het boek staat een lijst met de oorlogsschade en verwoesting van de Tweede Wereldoorlog aan de Gelderse kastelen en buitenplaatsen. Dit vormt een goede basis voor het onderzoek en het is overigens bijzonder dat er een dergelijk boekje bestaat met een inventarisatie van oorlogsschade aan kastelen en buitenplaatsen. De landgoederen van de lijst zijn een voor een bij langs gegaan om meer informatie te vinden, wanneer dit nog niet in de database stond. Wanneer dit een kasteel was, is het gebouw opgezocht in het boek "*Kastelen in Gelderland."* Als toevoeging zijn er meerdere websites waar meestal een korte geschiedenis van de landgoederen op staat. Dit zijn:

- Kasteleningelderland.nl
- Kasteleninnederland.nl
- Buitenplaatseninnederland.nl
- Kastelenlexicon.nl

Op dit moment is er nog relatief weinig bekend over de Nederlandse landgoederen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het onderzoek in Nederland staat nog in een beginstadium want er is nog maar weinig over geschreven. Mariëlle Bakker heeft haar masterscriptie over kastelen en

[1] E. van Nispen tot Sevenaer, 1948, "*Kasteelen in Gelderland*," Arnhem, C. van den Veken, 'Oorlogsschade aan monumenten van geschiedenis en kunst in Nederland', Bulletin NOB

buitenplaatsen in de Tweede Wereldoorlog geschreven.[2] Zij inventariseerde hierbij voor heel Nederland waar kastelen en buitenplaatsen oorlogsschade hebben geleden of zijn verwoest.
De scriptie van Mariëlle Bakker is handig als eerste aanzet voor het onderzoek omdat zij al veel heeft gevonden over wat er in Gelderland is gebeurd tijdens de Tweede Wereldoorlog. Zij focust echter veel op schade en verwoesting waardoor ze een deel van de kastelen en buitenplaatsen buiten beschouwing laat. De lijst die Mariëlle Bakker gemaakt heeft, is een goede lijst om mee te beginnen, maar is niet compleet.[3] Bovendien heeft Bakker vooral gekeken naar de hoofdgebouwen die schade hebben geleden of zijn verwoest. Hierdoor ontstaat er een incompleet beeld; ook de bijgebouwen, het landgoed zelf, en pachtboerderijen zijn verwoest of hebben schade geleden tijdens de oorlog. In dit onderzoek wordt er dan ook geprobeerd om zoveel mogelijk naar het landgoed te kijken als een geheel en niet naar alleen het hoofdgebouw.
Henk Hoogeveen heeft in zijn masterscriptie onder andere onderzoek gedaan naar Landgoed Avegoor, een voormalige SS-Schule in de Tweede Wereldoorlog.[4] Ook deze scriptie heeft geholpen bij het onderzoek omdat het gedetailleerd vertelt wat de situatie van Landgoed Avegoor tijdens en na de Tweede Wereldoorlog was.

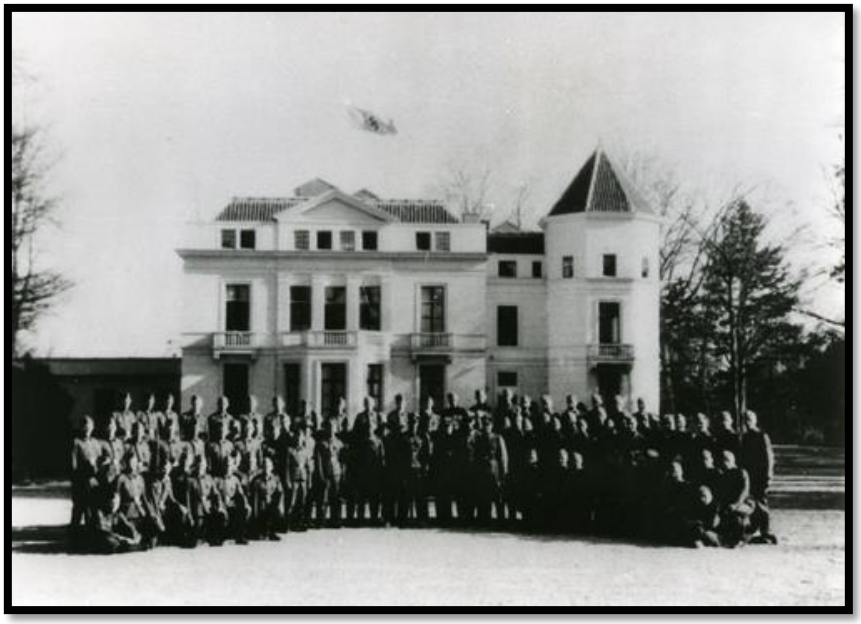

Afbeelding 1: Landgoed Avegoor met een groep SS-ers ervoor, 1943

Om de context beter te begrijpen van de kastelen en buitenplaatsen tijdens de Tweede Wereldoorlog, is er literatuur uit Engeland gebruikt. In Engeland is het onderzoek naar de landgoederen in de Tweede Wereldoorlog in een verder gevorderd stadium waardoor het als voorbeeld kan dienen voor het Nederlandse onderzoek.[5] Ten tweede is buitenplaats literatuur belangrijk om de Tweede Wereldoorlog als onderdeel van de geschiedenis van een kasteel of buitenplaats te zien. Hoewel er in dit onderzoek voornamelijk naar de landgoederen in de Tweede Wereldoorlog is gekeken, is het handig om buitenplaats literatuur te hebben om de Tweede Wereldoorlog beter in de context en geschiedenis van een huis te plaatsen. Ten derde is militaire geschiedenis literatuur belangrijk geweest voor het onderzoek. Het is belangrijk om te weten wat er precies in een gebied is gebeurd tijdens de Tweede Wereldoorlog om hier uiteindelijk conclusies uit te trekken en patronen in te herkennen. De Tweede Wereldoorlog is een heel breed onderwerp. Aan de ene kant is dit fijn omdat er ontzettend veel geschreven is over de Tweede Wereldoorlog, maar aan de andere kant maakt dit het onderzoek soms ook ingewikkeld omdat er heel veel kanten aan het onderwerp zitten. Een voorbeeld van een onderwerp dat vaak moeilijk uit te zoeken was, is welke legereenheid precies op welk landgoed is geweest.[6] Dit kan soms relatief makkelijk te

---

[2] Mariëlle Bakker, 2011, *"Kastelen in Oorlogstijd: Geschiedenis en restauratie van Nederlandse kastelen en buitenplaatsen tijdens en na de Tweede Wereldoorlog."*
[3] Mariëlle Bakker, 2011, *"Kastelen in Oorlogstijd: Geschiedenis en restauratie van Nederlandse kastelen en buitenplaatsen tijdens en na de Tweede Wereldoorlog."* Blz. 85-86
[4] Henk Hoogeveen, 2013, *"Achter de Rododendrons: Dadersporen als getuigen in een onschuldig landschap."*
[5] Simon Greaves, 2014, *"The Country House At War: Fighting the Great War at home and in the trenches."* National Trust Books
[6] E. Eastwood, C. Gray, A. Green, 1994, *"When Dragons Flew: An Illustrated History of the 1st Battalion The Border Regiment 1939-45,"* (Wadenhoe: Silver Link Publishing Ltd.)

vinden zijn, zoals bij het goed gedocumenteerde Hartenstein.[7] Soms is het ook heel moeilijk om uit te zoeken. Het is bekend dat de legereenheid genaamd 'Westgruppe' heeft gevochten bij Doorwerth. Dit is echter een samengestelde groep van verschillende legereenheden.[8]

Er kwamen reacties van eigenaren en nazaten op de nieuwsbrief over Oorlog in Arcadië. Dit stukje Oral History had vaak specifieke informatie over bepaalde landgoederen. Dit heeft erg geholpen omdat de meeste informatie die in deze e-mails stond niet gevonden is in de literatuur en met behulp van het internet. Het wordt steeds moeilijker om Oral History te verzamelen, de oorlog is immers al bijna 75 jaar verleden tijd. Toch is dit een van de beste bronnen omdat je hierbij het persoonlijke verhaal van mensen hoort over wat zij hebben beleefd tijdens de Tweede Wereldoorlog.[9]

Aansluitend op Oral History zijn ook dagboeken een van de beste vondsten omdat het een goed beeld geeft van hoe iemand de oorlog beleefd heeft met details die anders niet naar boven zouden zijn gekomen. Een voorbeeld hiervan is het dagboek van Theo Driessen die zijn huis genaamd Het Jachthuis ten onder zag gaan.[10] Een ander voorbeeld is het dagboek van Erik J. de Vries, een student die ondergedoken zat op Landgoed Reuversweerd tijdens de bevrijding. Per dag beschreef hij wat er op het landgoed gebeurde. Hierdoor is het bekend welk gebouw wanneer is verwoest en beschadigd op het landgoed.[11]

In de loop van de tijd zijn er ook heel wat boeken geschreven over de Gelderse buitenplaatsen en kastelen. Dit wordt niet altijd gedaan door 'professionals' maar ook wel eens door mensen die gewoon geïnteresseerd zijn in een bepaald kasteel of buitenplaats of een speciale binding hebben met een van de gebouwen.[12]
In de bibliotheek van het Gelders Genootschap zijn boeken te vinden die zich specifiek richten op een landgoed en vanzelfsprekend staat hier ook een gedeelte in over de geschiedenis van het kasteel. Meestal wordt de 20ste eeuw vluchtig besproken maar vaak wordt de Tweede Wereldoorlog wel (kort) genoemd als er oorlogs-gerelateerde handelingen het huis is gebeurd.[13] In veel gevallen is deze informatie ook specifieker dan de informatie die op het internet staat.
Boeken over andere onderwerpen die met de oorlog te maken hebben kunnen ook goed van pas komen. Dit zijn bijvoorbeeld boeken over mensen die in het verzet hebben gezeten, of juist lid waren van de NSB. Een voorbeeld hiervan is het boek over verzetsstrijder Jan Kessler.[14] Hij zat bij de inlichtingendienst en was actief in het oosten van het land. Er wordt gedacht dat hij de geallieerden heeft ingelicht over de Duitsers op kasteel Wisch. De geallieerden hebben het kasteel hierna verwoest.

Afbeelding 2: Kasteel Wisch na het bombardement van de Geallieerden

[7] Airbornemuseum Hartenstein, "Geschiedenis," *Airbornemuseum Hartenstein,* https://www.airbornemuseum.nl/geschiedenis (geopend op 30-05-2019)
[8] Gesprek Hans Timmerman 28-05-2019. Hans Timmerman is een historicus gespecialiseerd in militaire geschiedenis
[9] Interview met Mimi Huibers 29-05-2019
[10] Theo Herman Driessen, 1944, "*Herinneringsschrift,"* (beschikbaar op https://www.archieven.nl/nl/search-modonly?mivast=298&mizig=18&miadt=298&miaet=1&micode=244&minr=817492&miview=ldt)
[11] NIOD Toegang 144, inr,nr 1749: Dagboek Erik de Vries, ontleend uit Richard Harmanni, 2017, "Het interieur van Reuversweerd te Cortenoever: verkenning en cultuurhistorische waardering."
[12] Agave Kruijssen, "Terug op 't Halvasten," *agave kruissen: historische verhalen voor alle,* http://www.agavekruijssen.nl/ (geopend op 27-05-2019)
[13] J.H.A. van Heek, 1946, *"De Doornenburg."*
[14] Jan Braakman, 2015, "*Onland: Het geheime leven van Jan Kessler."*

Informatie van andere partijen heeft ook erg geholpen bij het vullen van de database. Een voorbeeld hiervan is Stichting Geldersch Landschap en Kasteelen. Zij hebben de informatie doorgestuurd over de kastelen en buitenplaatsen in het bezit van de stichting. Hier heb ik veel aan gehad, al dan niet als bevestiging dat ik de correcte informatie had gevonden. De informatie van Hans Timmerman heeft ook erg geholpen bij het vullen van de database.[15] Het artikel dat hij heeft gepubliceerd over Gelderse kastelen en buitenplaatsen in de Tweede Wereldoorlog kwam goed van pas omdat hier gedetailleerde informatie in staat over wat er gebeurd is op de landgoederen tijdens de Tweede Wereldoorlog.[16] Militaire geschiedenis is vaak moeilijk te vinden en het is ingewikkeld om precies te achterhalen welke legereenheid precies op welke plek is geweest. Met behulp van Hans Timmerman werd dit duidelijker.

Regionale kranten als de Stentor en de Gelderlander via Delpher hebben ook goede informatie. Meestal schrijven zij een nieuwsbericht over een landgoed als er iets mee aan de hand is, zoals een verkoop of verbouwing, en daarbij schrijven ze ook over de geschiedenis van het gebouw. Deze korte stukjes van de geschiedenis leveren vaak nieuwe zoekopdrachten op waarmee er een completer beeld kan worden gevormd over een landgoed.

Hetgeen dat meestal het meeste opleverde, waren de artikelen en publicaties van historische kringen. Historische kringen hebben vaak verslagen van bekenden of familieleden, en soms zelfs van ooggetuigen uit de buurt van het landgoed. Vaak staan gebeurtenissen hier gedetailleerder in beschreven en ook staan hier meestal precieze data in.

Opbouw van de database

Bruikbare informatie uit bovenstaande bronnen zijn verwerkt in de database. De database is op dit moment een Excelbestand waarin per Gelders landgoed staat beschreven welke oorlogshandelingen er zijn geweest tijdens de Tweede Wereldoorlog. In dit gedeelte van de tekst wordt per kolomtitel beschreven welke informatie er in de database te vinden is en waarom de keuze is gemaakt om dit op deze manier in de database in te vullen.

Algemene informatie

Als eerst staat de algemene informatie, de naam en het adres, van het landgoed beschreven. Het adres is toegevoegd omdat het makkelijker is om de data in ArcGIS in te voeren zonder dat het adres van elk landgoed opnieuw opgezocht moet worden. Soms is het niet helemaal zeker waar een huis heeft gestaan omdat het bijvoorbeeld verwoest is in de Tweede Wereldoorlog waarna er een woonwijk op dezelfde plek is gebouwd. Dit is bijvoorbeeld het geval bij Hulckesteijn.[17] Wanneer dit het geval is, staat dit in de database vermeld. Vervolgens staan de eigenaren beschreven van het landgoed tijdens de Tweede Wereldoorlog en de tegenwoordige eigenaren. De reden hiervoor is dat het op deze manier makkelijker te achterhalen is wie waar heeft gewoond, maar ook is het mogelijk om uit deze gegevens conclusies te trekken. Er zit bijvoorbeeld vaak verschil tussen landgoederen die particulier bewoond werden tijdens de Tweede Wereldoorlog, en landgoederen met een publieke functie.

Confiscaties

Confiscaties van landgoederen is beschreven per jaar. Hierdoor zijn er beter conclusies te trekken wanneer het om vroege confiscaties gaat, of juist om latere confiscaties. Er is geprobeerd zo precies mogelijk uit te zoeken wanneer een landgoed bezet was en wie er op dat moment op het landgoed was. Het kan ook zijn dat een landgoed in een jaar meerdere keren bezet is geweest. Een voorbeeld hiervan is Manheim in Nijmegen.[18] Wanneer dit het geval is, staat dit vermeld in de database. Het zoeken naar confiscaties leverde heel verschillende informatie op bij de landgoederen. Soms is er niets te vinden, alleen dat iemand het geconfisqueerd heeft. Bij andere landgoederen staat er precies uitgelegd welke legereenheid op welke data op een landgoed aanwezig was. De Schaffelaar in Barneveld is een van de landgoederen waar dit goed gedocumenteerd is.[19] Onder de confiscaties staan overigens niet alleen de legereenheden

---

[15] Hans Timmerman is militair historicus en werkt bij Erfgoedcentrum Rozet te Arnhem
[16] Hans Timmerman, "1940-1945: oorlog aan de Veluwezoom," in E.A.C. Storms-Smeets (red.), 2011, "Gelders Arcadië: Atlas van een buitenplaatsenlandschap."(Utrecht: Uitgeverij Matrijs)
[17] Uit de oude koektrommel, "Hulckesteijn," *Uit de Oude Koektrommel,* 19-09-2016, https://www.uitdeoudekoektrommel.com/geschiedenis/hulckesteijn/ (geopend op 30-06-2019)
[18] Jan Brauer, "Hent Giesbertz (1883-1973): kolen uit Hees en het verdwenen landgoed Manheim," *Stichting noviomagus,* 2006, https://www.noviomagus.nl/Gastredactie/Brauer/Brauer.htm (geopend op 30-05-2019)
[19] L. de Jong, 1978, *"Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog,"* Deel 8, (Den Haag: Martinus Nijhoff) Blz. 709

beschreven. Er kan een verschil gemaakt worden tussen militaire activiteiten en non militaire activiteiten. Sommige landhuizen werden bijvoorbeeld in beslag genomen door de Nederlandse Staat om evacuées een onderdak te geven. Andere keren word een huis door de bewoners zelf opengesteld voor evacuées. A.S.H. van Rechteren Limpurg stelde zijn huis 'Enghuizen' in Hummelo beschikbaar voor evacués.[20] In principe is dit heel anders dan een confiscatie door een legereenheid, omdat het huis in dit geval opengesteld wordt. Er is voor gekozen om deze gegevens toch bij elkaar onder confiscaties te zetten. De reden hiervoor is dat de database een groot bestand is, dat heel makkelijk onoverzichtelijk kan worden omdat er veel informatie in zit. Door een nieuwe kolom aan te maken voor non-militaire confiscaties en het ter beschikking stellen van landgoederen zal de database waarschijnlijk onoverzichtelijker worden.

Schade

De schade van een landgoed is beschreven door verschillen te maken in het hoofdhuis, bijgebouwen, landgoed en de pachtboerderijen. Wederom is getracht om deze informatie zo precies mogelijk in te vullen door te vermelden wanneer een landgoed beschadigd is en wie de dader hiervan is. Er is ook geprobeerd om te vinden welk wapen een landgoed beschadigd is geraakt.

Verwoesting

De kolom verwoesting is in principe hetzelfde opgebouwd als de kolom schade. Wederom is hier gekeken naar het hoofdhuis, bijgebouwen, het landgoed en de pachtboerderijen. Het kan ook voorkomen dat er nog maar een deel van een landgoed stond ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. Dit is bijvoorbeeld het geval bij Wadestein, waarvan alleen de toren tijdens de Tweede Wereldoorlog nog aanwezig was.[21] Wanneer dit het geval was, is dit vermeld in de database.

Kunstroof

In de database is er speciale aandacht voor kunstroof. Van een paar landgoederen is het bekend dat er kunstroof heeft plaatsgevonden. Ook bestaan er verhalen over kostbare voorwerpen die ter bescherming begraven werden op het landgoed. Dit was bijvoorbeeld het geval bij Kasteel Keppel. Van kunstroof is nog niet zo heel veel bekend, dit is een moeilijk onderwerp om te achterhalen. Wel is het zeker dat er tijdens vorderingen zeer veel van de inboedel is meegenomen uit de huizen. Dit hoeft niet specifiek om kunst te gaan. Stoelen van Paleis het Loo werden bijvoorbeeld vervoerd naar Berlijn.[22] Op dit moment is Ingrid Jacobs bezig met het onderzoeken van kunstroof op de Gelderse landgoederen tijdens de Tweede Wereldoorlog, en hierbij in het bijzonder Nederhemert. Ook heeft zij informatie verstrekt over kunstroof zodat dit toegevoegd kon worden aan de database.

Extra Informatie

Bovendien is er bij elk thema, met uitzondering van kunstroof, een kopje waar extra informatie ingevuld kan worden die eigenlijk niet onder de bestaande kopjes valt. Hier staat ook informatie die niet in de database ingevuld kan worden omdat het niet precies genoeg is. Een voorbeeld hiervan is dat het soms niet duidelijk is wanneer een landgoed precies geconfisqueerd is. Wanneer het jaar van de confiscatie niet bekend is, kan dit vanzelfsprekend niet ingevuld worden, dus is deze informatie ingevuld onder het kopje extra informatie. Aan het eind van de database staat tevens een kopje met extra informatie waar relevante informatie ingevuld kan die niet bij de drie thema's past. In de meeste gevallen is deze informatie over wat er na de oorlog gebeurd is met een landgoed.

Bronnen

De bronnen die per landgoed zijn gebruikt om informatie over de landgoederen tijdens de Tweede Wereldoorlog te vinden, staan geannoteerd in de laatste kolom van de database. Dit zijn veel verschillende bronnen van professionals tot amateuronderzoekers. De bronnen zijn belangrijk voor de database omdat het vaak gaat om specifieke informatie over de landgoederen. Het is daarom handig dat deze informatie allemaal terug te vinden is in de database met een duidelijk overzicht waar deze informatie vandaan komt.

---

[20] A. Veldkamp, 1995, "'Overleven in de 2e Wereldoorlog in Angerlo, Doesburg, Hummelo en Keppel," gepubliceerd in Stad en Ambt Doesborgh.
[21] Kastelen in Nederland, "Huis Ter Herwijnen/ Wadestein/ Wadenstein/ Wayenstein," *Kastelen in Nederland,* 2018, https://www.kasteleninnederland.nl/kasteeldetails.php?id=263, (geopend op 30-05-2019)
[22] Paul Rem, "Sporen van de Duitse bezetting in Paleis het Loo," 2012.

Verbeterpunten en gebreken van de database

Er zijn nadelen aan het zoeken op internet, zoals de betrouwbaarheid van gevonden gegevens. Natuurlijk is ook niet alles te vinden via het internet maar in principe is dit ook niet zo erg; de database is pas een eerste aanzet in het onderzoek en moet het grote plaatje laten zien waarmee een beeld gevormd kan worden wat er allemaal is gebeurd. Aan de hand van deze database is het de bedoeling dat er patronen worden opgemerkt en beschreven. Het project is hiermee natuurlijk niet af en er is ongetwijfeld nog veel meer te vinden over de landgoederen.

Een groot nadeel aan het internet is dat iedereen er informatie op kan zetten wat ze willen. Dit is aan de ene kant natuurlijk wel heel handig omdat je hierdoor ook verhalen krijgt van plaatselijke historici of mensen die vanuit kennis van hun woonplaats informatie plaatsen. Het nadeel hiervan is dat niet alles wat op deze sites staat de waarheid is. Er zijn veel teksten op webpagina's die letterlijk van elkaar zijn overgenomen. Dit is op zich niet heel erg, maar soms staan er handelingen beschreven die niet gebeurd kunnen zijn of is er op meerdere sites verschillende informatie over een bepaalde gebeurtenis. Dit is vervelend want het is moeilijk te achterhalen wat de juiste informatie is. Het valt op dat datums van gebeurtenissen op landhuizen vaak door elkaar worden gehaald en wie precies wat heeft gedaan. Dit is zondermeer moeilijk om te achterhalen, maar soms wordt er op deze sites aangenomen dat wanneer er een landgoed is verwoest, dit door de Duitsers is gedaan. Dit klopt natuurlijk soms helemaal niet, een patroon dat bijna direct al te zien was in de database is dat de Geallieerden evenveel al dan niet meer schade hebben aangericht op de Gelderse landgoederen.[23]
Het zou kunnen dat er hierdoor soms verkeerde informatie in de database staat omdat het internet niet altijd even betrouwbaar is. Het kan zijn dat er soms verkeerde informatie in de database staat omdat er misschien geen andere informatie op internet te vinden was of op verschillende websites dezelfde foute informatie staat vermeld. Zoals eerder vermeld staat per landgoed beschreven in de database welke bronnen voor het landgoed zijn gebruikt. Wanneer er echt twijfels waren over de informatie uit de gebruikte bronnen, dan is de informatie in de cel met rood aangegeven.

Het is een uitdaging om goede bronnen te vinden die een gedetailleerd beeld geven van wat er precies is gebeurd op een landgoed. Omdat de database redelijk groot is en met het gebruik van internet is het natuurlijk niet mogelijk om een gedetailleerde geschiedenis van landgoed in de database te krijgen. Er is alsnog geprobeerd om zoveel mogelijk details in de database te stoppen. Een voorbeeld hiervan is uitvinden wie er precies in het huis heeft gewoond of het heeft bezet tijdens de oorlog. Het gaat hierbij dan eigenlijk om welk bataljon of welke officier gebruik maakte van het huis. Dit is vaak moeilijk te achterhalen maar het is wel handig voor een vervolgonderzoek in bijvoorbeeld de Duitse archieven, Engelse archieven of de Nederlandse archieven zoals het Gelders Archief en het NIOD.

Er wordt vaak geschreven over het hoofdhuis wanneer er informatie wordt geschreven over een kasteel of buitenplaats. Wanneer er dan gekeken wordt naar het ensemble wordt het ineens een stuk moeilijker om de geschiedenis van de bijgebouwen, pachtboerderijen en het landgoed zelf te achterhalen. Hier liep ik ook tegenaan bij het zoeken naar wat er met de huizen is gebeurd in de Tweede Wereldoorlog. Wat me is opgevallen is dat wanneer er over de gebeurtenissen op een huis in de Tweede Wereldoorlog wordt geschreven, hier vaak niet bij wordt geschreven waar een handeling plaatsvond en wie er precies in een dergelijke situatie gehandeld heeft. Een zin die ik in dergelijke opbouw vaak tegenkwam is: 'Tijdens de Tweede Wereldoorlog hebben de Duitsers [naam van landgoed] een tijd bezet.' Hier staat echter niets vermeld over waar dit dan precies is, op welk moment in de oorlog de bezetting plaatsvond, en welke Duitsers dit precies waren. Een tweede aspect waar ik tegenaan liep is dat ook bij de geschiedenis van een landgoed in de oorlog, meestal alleen het hoofdhuis wordt behandeld. In gevallen wanneer er iets groots in de bijgebouwen gebeurt, zoals verwoesting van een koetshuis, wordt dit meestal ook wel vermeld. Van meerdere kastelen en buitenplaatsen is het wel bekend dat er oorlogshandelingen zijn gebeurd in de bijgebouwen, deze werden namelijk ook meerdere malen bezet en beschadigd. In sommige gevallen werd het hoofdhuis bezet en moeten de bewoners van het huis ergens anders gaan wonen. Meerdere malen komt het hierbij voor dat bewoners in de bijgebouwen mogen blijven wonen, zoals in een poorthuis.

Een kanttekening die hierbij geplaatst kan worden is dat er in sommige gevallen toch zeer waarschijnlijke conclusies kunnen worden getrokken uit de database door de informatie aan elkaar te verbinden. Wanneer er bijvoorbeeld in de kolom 'bezettingsschade' staat waar niet bij vermeld staat wie het gedaan heeft, kan er gekeken worden naar de kolom 'confiscaties.' Om

[23] Deze conclusie is getrokken uit informatie van de database en is verder uitgewerkt in de tekst over de resultaten van de database

bezettingsschade te krijgen moet je natuurlijk ook iemand hebben die het huis heeft bezet. In alle gevallen staat dit vermeld in de database.
Door de kolommen met elkaar te verbinden, is het in meerdere gevallen ook mogelijk om erachter te komen wie een landgoed verwoest of beschadigd heeft, zelfs al stond dit niet in de oorspronkelijke bron over verwoesting of beschadiging van een landgoed. In de laatste twee jaren van de oorlog worden er namelijk huizen verwoest of beschadigd door de Geallieerden omdat de Duitsers het landgoed bezet hebben. Wanneer de Duitsers een landgoed hebben bezet, en het is verwoest door granaatvuur of een bombardement, dan is dit waarschijnlijk gedaan door de Geallieerden. Wanneer deze manier wordt toegepast, zal er wel goed gekeken moeten worden per landgoed wat de situatie was, want het is geen concrete manier om erachter te komen wie een landgoed heeft beschadigd of verwoest. Deze manier daarom niet toegepast bij het vinden van patronen in de database en het opstellen van de tabellen om de resultaten duidelijker te maken. De reden hiervoor is dat ik graag de concrete informatie wilde gebruiken in plaats van aannames te doen gebaseerd op het verbinden van de database. Wanneer er echter dieper in de materie wordt gedoken, zou deze manier kunnen helpen bij het vinden van de juiste informatie.

Er is vrijwel niets bekend over de pachtboerderijen in de Tweede Wereldoorlog. De reden hiervoor is waarschijnlijk dat mensen eerder naar het hoofdhuis kijken en hierdoor de pachtboerderijen niet belangrijk genoeg vinden om te noemen. In nader onderzoek is er waarschijnlijk veel meer naar boven te halen over pachtboerderijen tijdens de oorlog. De pachtboerderijen van Landgoed Reuversweerd werden meestal aangeduid met boerderijnamen. Deze namen waren soms afgeleid van de naam van de pachter.[24] Dit zou ook het geval geweest kunnen zijn met pachtboerderijen van andere landgoederen, waardoor er makkelijker te achterhalen is wie er woonde en of er informatie over de pachters zelf bekend is. Het zou zelfs kunnen dat de boerderij nog steeds bewoond wordt door dezelfde familie. Dit is bij Landgoed Reuversweerd het geval. Hendrik Jan Wassink woont nog steeds op 't Heyendal (helaas niet vernoemd naar de pachter), en de familie Breukink woont nog steeds in de pachtboerderij genaamd 'Breukink.'[25] Deze boerderij staat echter op kaarten aangegeven met de naam Hoog-Helbergen.[26]

Het is belangrijk om te benadrukken dat het zeker is dat de database niet compleet is. Op dit moment zitten er 134 landgoederen in de database, maar er is met zekerheid te zeggen dat er meer landgoederen zijn waar oorlogshandelingen zijn gebeurd in de oorlog. Er zijn waarschijnlijk nog veel landgoederen te vinden die niet in de database staan, maar waar wellicht wel oorlogs-gerelateerde handelingen gebeurd zouden kunnen zijn. Zo kwam ik bijvoorbeeld met de trein langs Rhederoord en bedacht me dat ik daar nog niets over gelezen had. Vervolgens kwam ik erachter dat er evacuées op Rhederoord zijn geweest tijdens de oorlog.[27] Het is natuurlijk ook mogelijk dat er werkelijk niets is gebeurd op een landgoed tijdens de oorlog.

De ervaring tot nu toe is dat er in de meeste gevallen wel een beetje informatie te vinden is over de oorlog op een dergelijk Gelders landgoed, ook al staat dit maar in een zin beschreven. Voor vervolgonderzoek zou er specifieker gekeken kunnen worden naar de militaire geschiedenis in verband met de landgoederen; wie heeft precies waar gevochten? Dit is moeilijk te onderzoeken omdat de legereenheden soms bij elkaar gevoegd werden tot nieuwe legers, wat alles veel ingewikkelder maakt.
Ook de confiscaties zijn soms niet helemaal duidelijk in beeld gebracht, omdat deze informatie simpelweg niet altijd te vinden is. Het zou heel goed kunnen dat confiscaties door middel van archieven wel boven water gehaald kunnen worden. Omdat er zoveel landgoederen zijn waar oorlogshandelingen zijn gebeurd in Gelderland, is dit moeilijk om voor alle landgoederen uit te zoeken. Bovendien zou het ook kunnen dat deze informatie helemaal niet beschikbaar is. Wanneer het namelijk om latere confiscaties uit 1944 en 1945 gaat, gebeuren de confiscaties vaak veel vluchtiger en zijn ze niet zo goed gedocumenteerd.
Er zou nog meer onderzoek gedaan kunnen worden naar de families die de landgoederen bewoond hebben tijdens de oorlog. In het geval van confiscatie moesten zij soms uit hun huis en in andere gevallen mochten ze er blijven wonen. Een derde optie was dat families verhuisden naar een van de bijgebouwen van de landgoederen. Ook in het geval van schade of verwoesting van een landgoed is het interessant om naar de familie te kijken. Hoe hebben zij in bepaalde situaties gehandeld en waar gingen ze naartoe wanneer hun huis verwoest was en niet meer opgebouwd werd? Een voorbeeld hiervan is Het Jagershuis van Theo Driessen. Hij liet een contract opstellen

[24] NIOD Toegang 144, inv,nr 1749: Dagboek Erik de Vries, ontleend uit Richard Harmanni, 2017, "Het interieur van Reuversweerd te Cortenoever: verkenning en cultuurhistorische waardering." Blz. 58
[25] Gelders Archief, 1606 – 20.0, Transcriptie interview Hendrik Jan Wassink – Willem van Ommeren
[26] Topotijdreis.nl
[27] Natuurmonumenten, "Boomroute Rhederoord," *Natuurmonumenten,* https://redactie.natuurmonumenten.nl/sites/default/files/51756.pdf (geopend op 30-05-2019)

waarin stond dat er nooit meer op de plek van het in de oorlog verwoestte Jagershuis gebouwd mocht worden.[28]
Eerder werden de pachtboerderijen al genoemd als goed onderwerp voor vervolgonderzoek. Ook het landgoed zelf en de tuinen worden vaak onderbelicht bij beschrijvingen van landgoederen in de Tweede Wereldoorlog. Landgoederen en tuinen hebben vaak erg geleden, granaatscherven zijn soms nog terug te vinden in bomen en ook raakten tuinen na de oorlog in soms verval omdat er andere prioriteiten waren die aangepakt moesten worden.[29] Bijvoorbeeld de bouw van een nieuw huis wanneer dit verwoest was. Landgoederen hebben ook erg geleden door de aanleg van loopgraven. Bovendien zijn er veel bomen gekapt voor het hout. Vaak werd er lokaal gebruik gemaakt van dit hout. Een voorbeeld hiervan is het gebruik van hout bij het bouwen van de stellingen en loopgraven in de omgeving van Doorwerth.[30]

Patronen in de database

In dit gedeelte van de tekst worden de resultaten van de database besproken. Het gaat hier om de patronen die te zien zijn in de database en de conclusies die voorlopig uit het onderzoek naar Gelderse kastelen en buitenplaatsen tijdens de Tweede Wereldoorlog getrokken kunnen worden.

Confiscaties

De meeste landgoederen die in 1940 werden geconfisqueerd, werden geconfisqueerd door de Duitsers. Het is opvallend dat zij in eerste instantie vooral gebouwen confisqueerden welke geen particulier bezit waren. Een voorbeeld hiervan is Landgoed Avegoor te Ellecom, dat eigendom was van de gemeente Rheden en gebruikt werd als vakantieoord.[31] Paleis het Loo werd ook geconfisqueerd in 1940, net nadat de Koninklijke familie het Loo had verlaten. In eerste instantie gebruiken de Duitse troepen alleen de vleugels van het Paleis en werd het Loo in het eerste jaar vooral gebruikt voor jachtpartijen.[32] Bovendien was het personeel op dit moment nog aanwezig op het Loo.[33]
Alsnog werden er ook wel landgoederen geconfisqueerd door de Duitsers die in bezit waren van particulieren. Voorbeelden hiervan zijn kasteel Hoekelum te Bennekom en De Wildbaan te Leuvenheim. Beide landgoederen werden al in 1940 geconfisqueerd en bleven de gehele oorlog in handen van de Duitse troepen om hun soldaten in te kwartieren.[34]

Ook de Nederlandse militaire eenheden confisqueerden in 1940 meerdere landgoederen. De Nederlanders confisqueerden meerdere gebouwen die in particulier bezit waren, zoals Huis Aerdt te Rijnwaarden en Vosbergen te Heerde.[35] In hetzelfde jaar confisqueerden de Koninklijke Landmacht Klein Avegoor te Ellecom. Dit huis was in particulier bezit van Baron van Loon maar hij was ondertussen vertrokken en het huis stond leeg in 1940.[36] In 1941 werden de landgoederen ook vooral geconfisqueerd door de Duitsers, en nog steeds gebruikten zij hiervoor vooral 'publieke' gebouwen. De Kruisberg te Doetinchem was sinds 1886 in gebruik als jeugdgevangenis en werd door de Duitse Wehrmacht ook gebruikt als gevangenis. Op den duur is de Kruisberg ook gebruikt als gevangenis van de Sicherheitsdienst die er gegijzelden en gevangen verzetslieden in onderbracht. De bestemming van Avegoor ging ondertussen van onderkomen voor de Duitse luchtdoelartillerie-eenheid naar SS-Schule per 1 mei 1941.[37] Een jaar later kreeg ook het nabijgelegen Klein-Avegoor een nieuwe bestemming. In 1942 werd het huis gevorderd door de SS-Schule om hier Nederlandse SS-rekruten in te vestigen.[38] Ook Landgoed Klingelbeek werd geconfisqueerd door de Duitse Wehrmacht. Op dit moment was Landgoed Klingelbeek een Congegratie van fraters van Onze Lieve Vrouwe van het Heilig Hart Utrecht. Dit wilde niet zeggen dat de fraters direct moesten vertrekken bij te confiscatie. Tot 1942 mochten ze op Landgoed Klingelbeek blijven wonen.[39]

---

[28] Gelders Archief, 2899 394-8, Secretariearchief Renkum 1945-1988
[29] Stichting Natuur- en MilieuPlatform Ermelo, "Buurtschap Staverden," *nmpermelo,* https://www.nmpermelo.nl/ef/37.htm (geopend op 30-05-2019)
[30] Gesprek met Hans Timmerman 28-05-2019
[31] Henk Hoogeveen, 2013, "Achter de Rododendrons: Dadersporen als getuigen in een onschuldig landschap." Blz. 67
[32] Paul Rem, "Sporen van de Duitse bezetting in Paleis het Loo," 2012.
[33] Gesprek met A.D. Renting 18-04-2019
[34] Historisch Brummen, "De Koppeltjes," *Historisch Brummen,* http://www.heimdall.nl/cache/historisch%20brummen/Historisch%20Brummen%20pdf.pdf (geopend op 29-05-2019)
[35] Willem van Reysse, "Het leen te Aerdt," *Website van de Selten en Zwiebel familie*, 2017, http://www.zwiebelfam.nl/gendata/roland/i314573.htm (geopend op 29-05-2019)
[36] Johan van Zadelhoff, "Oorlogsverhalen uit Ellecom," *Ellecom 60 jaar na Dato,* 2000, http://www.zadelhof.nl/oorlogsverhalen.htm (geopend op 29-05-2019)
[37] Henk Hoogeveen, 2013, "Achter de Rododendrons: Dadersporen als getuigen in een onschuldig landschap." Blz. 68
[38] John Striker, 2008, "Opkomst en Bloei van Ellecom in de 19e eeuw," *Ambt en Heerlijkheid,* jaargang 54, nummer 160. Blz. 4
[39] Sjef Gorter, "Klingelbeekseweg 1935-1945," *Hoogstede,* http://www.hoogstede.nl/wijk-historie/klingelbeekseweg/klingelbeeksewegindex.html (geopend op 29-05-2019)

Naast de Duitsers waren de Nederlanders in 1941 ook nog steeds bezig met het confisqueren van landgoederen. Zo werd kasteel Bruinhorst geconfisqueerd door de Nederlandse Staat die het aanvankelijk gebruikte als werkverschaffingskamp. Bruinhorst is bovendien ook een goed voorbeeld van een kasteel dat meerdere keren door verschillende partijen werd geconfisqueerd; in januari 1942 werd het werkverschaffingskamp namelijk ontruimd door de Duitsers die het kasteel gebruiken als 'Kamp Bruinhorst.' Dit kamp was aanvankelijk een buffer voor Kamp Westerbork waarin joodse mannen werden ondergebracht. Het kamp bleef uiteindelijk maar voor korte tijd in gebruikt, want op 3 oktober 1942 werden de mannen naar Kamp Westerbork gedeporteerd. Vervolgens verbleven er Haagse evacuées op het kasteel.[40]

Iets anders dat opvalt aan het jaar 1944, is dat er meer informatie te vinden is over dit jaar, waardoor de bezetters gedetailleerder beschreven konden worden in de database. Van veel kastelen en buitenplaatsen is bekend welke troepen precies wanneer in welk huis zijn geweest. Voorbeelden hiervan zijn Groot Bergstein, Laag-Soeren, Ruurlo en Slangenburg.[41] De reden hiervoor is de Slag om Arnhem. Naar deze gebeurtenis is veel onderzoek gedaan en het is goed gedocumenteerd. Hierdoor is er ook veel terug te vinden over de troepen en waar ze precies vandaan kwamen.
De Slag om Arnhem is ook direct de reden dat er in 1945 niet meer zoveel huizen bezet waren als in het jaar daarvoor. Dit komt doordat er meerder huizen verwoest werden tijdens de slag, waardoor deze niet meer bezet konden worden. Een andere reden is dat veel troepen die in 1944 een huis kortstondig hebben bezet tijdens de Slag om Arnhem na de slag vertrokken naar een andere plaats. Het opvallende is dat er niet veel huizen zijn die een herbestemming krijgen wanneer ze in 1945 geconfisqueerd zijn. De meeste kastelen en buitenplaatsen die in 1944 en 1945 geconfisqueerd zijn, behouden hun functie die ze in 1944 ook al hadden. Er zijn wel huizen die verlaten achterblijven en niet meer bezet worden in 1945. In 1944 en 1945 worden ook meerdere huizen ingericht als noodhospitalen. Voorheen werden er ook wel noodhospitalen ingericht, maar met mindere mate.

Afbeelding 3: Voormalig Kamp Bruinhorst

[40] Jan Kijlstra, "De joodse werkkampen Bruijnhorst en 't Schut," *Stichting Erfgoed Ede,* https://erfgoedede.nl/kijlstra-verhalen/12-de-joodse-werkkampen-bruijnhorst-en-t-schut.html (geopend op 29-05-2019)
[41] Alfred G. Stern, "Kasteel Ruurlo, anno 2000," *De Graafschap in de Middeleeuwen: Middeleeuwse Geschiedenis van de Achterhoek en Liemers,* 2015, http://www.graafschap-middeleeuwen.nl/joomla/index.php/kastelen/144-kasteel-ruurlo-anno-2000.html (geopend op 29-05-2019)

Afbeelding 4: Kasteel Hemmen werd verwoest door de Geallieerden nadat de Duitsers het huis hadden bezet

Zoals eerder vermeld, staan er tussen de confiscaties in de database ook niet-militaire activiteiten, zoals het opvangen van evacuées. Kasteel Hemmen werd ter beschikking gesteld als onderkomen voor oorlogsvluchtelingen uit West-Nederland. Een ander voorbeeld hiervan is Huis Verwolde, dat door de baronesse ter beschikking werd gesteld voor tbc-patiënten van het Haags Sanatorium. Zij moesten het sanatorium in Scheveningen verlaten door de bouw van de Atlantikwall.[42] Om de database zo overzichtelijk mogelijk te houden is hier geen nieuwe kolom voor aangemaakt, maar is deze informatie bij de confiscaties ondergebracht. In tabel 1 zijn de evacuées daarom ook opgenomen.

Tabel 1 laat zien wie wanneer een landgoed heeft geconfisqueerd. Vanaf 1944 is er een verschuiving te zien in de database. In de jaren voor 1944 werden de geconfisqueerde kastelen en buitenplaatsen vooral bezet door de Duitsers of er werden evacuées opgevangen. In 1944 werden de meeste kastelen en buitenplaatsen in Gelderland geconfisqueerd. Net als andere jaren hadden vooral de Duitsers veel geconfisqueerd. Het verschil tussen 1944 en andere jaren is dat er in 1944 een nieuwe groep kwam die kastelen en buitenplaatsen begon te confisqueren, namelijk de Geallieerden. Dit kwam doordat de Slag om Arnhem in dit jaar was. Hierna zijn de Geallieerden gebleven om Gelderland te bevrijden in 1945. In de tabel is ook te zien dat de Nederlanders in de beginjaren van de oorlog landgoederen confisqueerden. Dit werd gedaan om Nederlandse militairen een onderdak te geven. Naarmate de oorlog langer duurde, confisqueerden ze in 1944 helemaal niets meer. De evacuées werden vooral vanaf 1942 opgevangen in Gelderland, met het hoogtepunt van 6 landgoederen in 1943. Bij de Duitse gegevens is een raar verschijnsel te zien van 1942 naar 1943; het aantal gaat naar beneden. Het zou kunnen dat de Duitsers in dit jaar daadwerkelijk minder hebben geconfisqueerd maar een andere reden zou kunnen zijn er niet zoveel informatie is gevonden voor het jaar 1943 waardoor hier minder landgoederen lijken te zijn geconfisqueerd.

Tabel 1: Vorderingen van kastelen en buitenplaatsen

	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Duitsers	6	9	16	12	33	19
Geallieerden					6	5
Evacuées		1	4	6	4	4
Nederlanders	2	2	2	2		

Over de locatie van de confiscaties valt niet zoveel te zeggen. In 1944 werd er vooral rond Arnhem veel geconfisqueerd, maar ook in de andere gemeenten verder weg van de Slag om Arnhem werden huizen geconfisqueerd. Hier lijkt niet echt een patroon in te zitten. Het is wel duidelijk dat de Geallieerden vooral landgoederen confisqueerden die in de buurt van Arnhem en de omliggende gemeentes lagen. Voor de Duitsers geldt dat eigenlijk niet, zij zaten verspreidt over Gelderland. Een reden hiervoor zou kunnen zijn omdat het strategisch beter is je te verspreiden dan allemaal in een hoek van een provincie te zitten.

[42] Brasserie Heerlijkheid, " Kasteel Hemmen," *Brasserie Heerlijkheid,* https://brasserieheerlijkheid.nl/kasteel-hemmen/ (geopend op 29-05-2019)

Verwoestingen en (bezettings)schade

Bij het vullen van de database is geprobeerd zo precies mogelijk te vinden wanneer een landgoed verwoest is. Tijdens het vullen viel het op dat er het meest te vinden was over de verwoesting van het hoofdhuis. Een enkele keer wordt een bijgebouw genoemd, zoals vernieling van het koetshuis. Het landgoed zelf wordt, als het al aangegeven wordt, vaak aangegeven in een zin wanneer er bijvoorbeeld nog granaatscherven in bomen te vinden zijn.
Wanneer er naar de verwoestingen wordt gekeken, valt het op dat de meeste verwoestte landgoederen in 1944 verwoest zijn tijdens de slag om Arnhem, of tijdens de bevrijding en de aanloop na de bevrijding in 1945. De database is hier overigens niet compleet in; van sommige gebouwen was het niet precies te achterhalen wanneer het gebouw verwoest was, alleen dat het verwoest is tijdens de oorlog. Deze gebouwen zijn dan ook vanzelfsprekend niet meegenomen bij het kijken naar de jaren 1944 en 1945, maar het is waarschijnlijk dat er meer kastelen/buitenplaatsen in deze tijd verwoest zijn.
In 1944 zijn er volgens de database meer kastelen en buitenplaatsen in Gelderland verwoest dan de andere jaren. Dit heeft hoogstwaarschijnlijk te maken met de Slag om Arnhem, waarbij meerdere kastelen en buitenplaatsen op de frontlinie kwamen te liggen en hierdoor verwoest werden. Er is een concentratie te zien in de gemeente Renkum waar minstens zes landgoederen zijn verwoest. Vanuit Arnhem trokken de legereenheden naar het westen, dus richting Renkum. Hier is nog hevig gevochten tot na de Slag om Arnhem. De gemeente Renkum was ook rijk aan landgoederen die op dit moment op de frontlinie kwamen te liggen.
Wanneer er naar de gegevens in de database gekeken wordt voor verwoestingen in 1945, wordt het duidelijk dat er geen gemeente was waar opvallend veel werd verwoest. De verwoestingen lijken in de laatste maanden van de oorlog niet geconcentreerd te zijn en misschien zelfs willekeurig. Dit heeft er waarschijnlijk mee te maken dat toen de Duitsers zich terugtrokken uit Nederland, ze veel hebben vernield tijdens hun reis terug naar Duitsland. In de tabel is te zien dat ook zij in de laatste twee oorlogsjaren minstens twaalf huizen hebben verwoest. Landgoed Bingerden is een van de landgoederen die de terugtrekkende Duitsers in brand hebben gestoken waarna het verwoest is. [43]

Tabel 2: Oorlogsschade

	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Duitsers				1	5	4
Geallieerden				1	8	12

Tabel 3: Verwoestingen

	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Duitsers					7	5
Geallieerden					15	9

In tabel 2 wordt beschreven wie een landgoed beschadigd heeft en wanneer dit is gebeurd. Hoewel er tijdens het gehele onderzoek rekening is gehouden met wat er precies beschadigd is op het landgoed, zoals het hoofdhuis of een bijgebouw, is dit in deze tabel niet gedaan. Dit staat namelijk al helemaal uitgeschreven in de database en deze tabel dient er alleen toe om een overzichtelijk beeld te geven van wie het meeste schade heeft aangebracht en wanneer dit is gebeurd. Voor tabel 3 heb ik precies hetzelfde gedaan alleen dan met verwoestingen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Met deze twee tabellen kunnen verwoestingen en oorlogsschade makkelijk vergeleken met elkaar worden.

De cijfers uit de tabellen zijn gebaseerd op de informatie uit de database waar precies vermeld stond wanneer een landgoed verwoest is en door wie dit is gedaan. De landgoederen hebben veel meer schade geleden en ook is er veel meer verwoest dan wat de cijfers weergeven. Dit is niet opgenomen in de tabel omdat er van deze landgoederen niet bekend is wanneer het is verwoest en door wie het is verwoest, waardoor er niet echt conclusies uit deze gegevens kunnen worden met betrekking op wie een landgoed heeft verwoest of beschadigd en wanneer dit is gebeurd.
Wanneer de tabellen vergeleken worden, valt het op dat er in de eerste oorlogsjaren geen cijfers zijn ingevuld. Dit komt doordat ik hier niets concreets over heb gevonden.

[43] Huis Bingerden, "Landgoed," *Huis Bingerden,* http://www.bingerden.com/Estate (geopend op 30-05-2019)

Het tweede dat opvalt, is dat de Geallieerden meer schade en verwoestingen hebben aangebracht dan de Duitsers. Bij de tabel over schade moet een belangrijke kanttekening geplaatst worden die te maken heeft met de confiscaties. De Duitsers hebben namelijk veel meer bezet dan de Geallieerden in de gehele oorlog, met als hoogtepunt 1943, zoals in Tabel 1 te zien is. Vaak wordt er bij een landgoed vermeld dat het bezettingsschade heeft geleden, maar niet wanneer of door wie. Gebaseerd op de cijfers over de confiscaties zullen die in de meeste gevallen de Duitsers geweest zijn. In totaal zijn er 12 huizen beschadigd geraakt door bezettingsschade. In alle gevallen waren dit de Duitsers die hiervoor zorgden.

Afbeelding 5: Kasteel Schuilenburg in 1945

Bij de verwoestingen zijn de Geallieerden duidelijk in de meerderheid. Dit verschijnsel heeft wederom te maken met de confiscaties. De reden voor veel schade en verwoesting aangericht door de geallieerden is namelijk omdat Duitsers een landgoed bezet hadden en ze de Duitsers wilden verjagen. In sommige gevallen waren er geen Duitsers (meer) op het landgoed, maar werd het alsnog verwoest. Een voorbeeld hiervan is Kasteel Schuilenburg in Silvolde.[44] Aan de andere kant is het natuurlijk niet zo dat de Duitsers helemaal niets hebben verwoest.

Noodhospitalen

Het meest voor de hand liggende patroon is waarschijnlijk dat de meeste (nood)hospitalen en ziekenhuizen de oorlog relatief goed doorstaan hebben. Op een enkele lichte beschadiging na is er weinig schade op te merken aan de meeste huizen binnen deze categorie. Voorbeelden hiervan zijn Landgoed Avegoor, Klein-Avegoor, Paleis het Loo, Kasteel Keppel en Pietersberg. Een uitzondering hierop is Enghuizen in Hummelo. Enghuizen was ten tijde van het bombardement, op 25 maart 1945, een Rode Kruis Hospitaal en werd door de 2nd Tactical Air Force gebombardeerd.[45] Het kasteel is hierbij niet zodanig beschadigd dat het afgebroken moest worden. Echter, het kasteel is uiteindelijk verwoest omdat de Canadezen het per ongeluk in brand staken. De reden dat juist deze panden alleen lichtbeschadigd raakten, over het algemeen, is voor de hand liggend. Wanneer een landgoed gebruikt werd als een lazaret of ziekenhuis werd er een kruis op het dak gezet. Hierdoor wisten de vliegers waar ze geen bommen moesten werpen. Van 1940 tot 1943 zijn er maar drie noodhospitalen aanwezig in Gelderland, namelijk Paleis het Loo, Laag-Soeren en Zypendaal. In 1944 worden dit er veel meer, namelijk 10.

De noodhospitalen liggen vooral in de gemeentes rondom Arnhem, zoals Lingewaard, Renkum en Rheden. Tijdens de Slag om Arnhem is er vooral in en rond Arnhem gevochten. Het is dan ook niet raar dat de meeste noodhospitalen hier liggen, om soldaten snel te kunnen verzorgen. Een stukje verder weg liggen Paleis het Loo in Apeldoorn, en Enghuizen en Kasteel Keppel in de gemeente Bronckhorst. Waarschijnlijk gingen hier de soldaten naartoe die zwaarder gewond waren. In 1945 zijn er nog zeven noodhospitalen. Omdat er niet meer zo hevig gevochten werd, zijn er waarschijnlijk een paar noodhospitalen opgeheven.

Afbeelding 6: Personeel van Laag-Soeren in 1942, in dit jaar werd het landgoed gevorderd door de Waffen-SS

[44] Heemkundige vereniging Old Sillevold, 2006, "Kamermeisje op kasteel Schuylenburg," Bulletin heemkundige vereniging Old Sillevold, Jaargang 9. Blz. 25-28 (beschikbaar op http://www.oldsillevold.nl/PDF/2006-2-17.pdf)
[45] Eelco Wind, 2011, "*De stedenbouwkundige ontwikkeling van Zevenaar.*"

Legereenheden

In de database is geprobeerd om zoveel mogelijk de precieze troepen te vinden die betrokken waren bij een gebeurtenis op een landgoed, zoals bezetting, verwoesting of beschadiging. Dit is helaas niet altijd gelukt omdat informatie over de oorlog op kastelen en buitenplaatsen vaak beperkt is en alleen kort wordt genoemd, mocht het al genoemd worden. Opvallend is dat vooral de Duitsers, Engelsen en Canadezen worden genoemd, terwijl er ook troepen van andere nationaliteiten in Gelderland moeten zijn geweest, zoals Polen.
Tijdens de Slag om Arnhem vochten bijvoorbeeld ook veel Poolse legers mee, deze worden bijna niet genoemd. Hoe groot was hun rol en bezetten zij ook kastelen/buitenplaatsen?
Bij de Slag om Arnhem is het namelijk bekend dat de Polen ook mee hebben gevochten aan de geallieerde kant. Dit was de 1st Polish Independent Parachute Brigade Group.[46]

De grote vraag is waar zij onderdak hadden en waar ze precies hebben gevochten. Uit de database blijkt dat de Polen op Landgoed de Oorsprong zijn geweest en bij Transvalia hebben gevochten.[47] Dit zijn waarschijnlijk niet de enige twee buitenplaatsen waar de Polen zijn geweest. Het zou kunnen dat de Polen niet zo snel genoemd worden als de Engelsen en Canadezen, maar een andere reden zou ook kunnen zijn dat de Polen niet in grote getalen aanwezig waren.

Kunstroof

Op meerdere kastelen en buitenplaatsen vond kunstroof plaats. Informatie hierover is over het algemeen moeilijk terug te vinden. Een reden hiervoor kan zijn, net als met confiscaties, dat kunstroof en confiscaties niet altijd aan het gebouw af te lezen zijn, waardoor het vaak niet bij de geschiedenis van een kasteel of buitenplaats vermeld wordt. In de database staan zes landgoederen waar kunstroof heeft plaatsgevonden. In vijf gevallen zijn de kastelen depots van de Inspectie Kunstbescherming.[48] Dit was niet het geval met het Jagershuis te Doorwerth. Eigenaar van het Jagershuis, meneer Driessen, had zijn kunstcollectie ondergebracht bij de Inspectie Kunstbescherming, maar had zijn collectie zelf aangelegd. Het Jagershuis is compleet verwoest en de familie heeft hierna nog tussen het puin gezocht, maar kon niets terugvinden van de kunstwerken. Ook heeft meneer Driessen een vrachtwagen zien wegrijden vanaf het Jagershuis tijdens de vordering waar waarschijnlijk de kunstwerken in zaten.[49] Een van de kostbaarste stukken in bezit van de familie was de triptiek *"Purificatio Mariae"* van Marco D'Oggiono, een leerling van Leonardo Da Vinci. Theo Driessen en zijn oudste dochters hebben na de oorlog geprobeerd restitutie te krijgen voor de gestolen kunst en het geprobeerd terug te vinden. Dit was tevergeefs.

De kastelen en buitenplaatsen waar kunstroof heeft plaatsgevonden liggen verspreidt over vier gemeentes, waarvan gemeente Zaltbommel en gemeente Lingewaal naast elkaar liggen. Twee van de landgoederen liggen in gemeente Renkum en Kasteel Doornenburg ligt in gemeente Lingewaard.
Uiteindelijk zijn van de zes kastelen of buitenplaatsen vier verwoest. De andere twee kastelen, namelijk Loevestein en Hoekelum zijn de oorlog nagenoeg ongeschonden of met lichte schade doorgekomen. Drie van de vier kastelen werden verwoest tijdens de Slag om Arnhem. Kasteel Doornenburg is een uitzondering en werd waarschijnlijk op 14 maart 1945 gebombardeerd door de Engelsen.[50]

Afbeelding 7: Een kartonnen replica van Purificatio Mariae

[46] Hans Timmerman, 2004, *"Duitse veldgraven in Oosterbeek."* Beschikbaar op: https://mijngelderland.blob.core.windows.net/media/3658/duitse-veldgraven-in-oosterbeek-3.pdf
[47] Polen in Beeld, "23 september 1944 – Voorbereiden op nieuwe oversteek Rijn," *Polen in Beeld: Cultuur en Maatschappij,* 2014, https://www.poleninbeeld.nl/maatschappij/geschiedenis/23-september-1944-voorbereiden-op-nieuwe-oversteek/ (geopend op 30-05-2019)
[48] Ingrid Jacobs 20-04-2019
[49] Helen Driessen, "The Jagershuis, Doorwerth, Holland," *Plundered art: a perspective from the Holocaust Art Restitution Project,* 24-07-2011, https://plundered-art.blogspot.com/2011/07/jagershuis-doorwerth-holland.html (geopend op 29-05-2019)
[50] J.H.A. van Heek, 1946, "De Doornenburg."

Conclusie

Op dit moment staat er ontzettend veel informatie over de Gelderse kastelen en buitenplaatsen in de database en hoogstwaarschijnlijk is er nog veel meer informatie aanwezig waarbij nog meer Gelderse kastelen en buitenplaatsen bij betrokken zijn. De voorlopige database geeft een overzicht van wat er op 134 landgoederen is gebeurd tijdens de Tweede Wereldoorlog. De grootste conclusie die hieruit te halen is, is dat op een enkel landgoed na, het leven in de eerste jaren van de oorlog min of meer normaal door ging. Pas in 1944 kwam de oorlog dichterbij en kwamen landgoederen op de frontlinie te liggen tijdens de Slag om Arnhem. In deze tijd is er ontzettend veel verwoest en hebben landgoederen erg geleden onder het oorlogsgeweld. In 1945 was het vechten nog steeds niet opgehouden. De Duitsers hebben nog steeds veel landgoederen geconfisqueerd en de Geallieerden proberen de Duitsers zoveel mogelijk te verjagen door de huizen te beschieten of te bombarderen. Hierdoor zijn er veel huizen verwoest of beschadigd door de Geallieerden. In de conclusie van haar scriptie schrijft Mariëlle Bakker dat de Duitse troepen de Nederlandse landgoederen vooral confisqueerden, wat dan zorgde voor veel beschadigingen en zelfs vernietiging.[51] Met de uitkomsten van de database en het onderzoek naar de patronen die hierin te zien zijn, kan haar conclusie volledig ondersteund worden. De uitkomsten van het onderzoek van Mariëlle Bakker kloppen in ieder geval met de resultaten van de database voor de Gelderse kastelen en buitenplaatsen.

Casus 1: Landgoed Reuversweerd

Tegenwoordig is er veel te doen om Landgoed Reuversweerd te Brummen. Het pand is na jaren lange leegstand verkocht en in bezit van Fred Janssen. Janssen gaat het landgoed renoveren en op dit moment is er nog discussie over hoe de schade aan het pand moet worden hersteld. Landgoed Reuversweerd is uniek omdat de oorlogshandelingen nog aan het landhuis te zien zijn, en in principe nooit hersteld zijn. Na de oorlog heeft de familie besloten niet meer op Reuversweerd te gaan wonen en het alleen nog als kantoor en opslag te gebruiken. Vlak na de oorlog is het huis wind- en waterdicht gemaakt zodat het later grondig hersteld kon worden.[52] Dit is de laatste 75 jaar niet gebeurd. Hoewel de renovatie van Reuversweerd een interessant vraagstuk is, gaat deze casus zich daar niet op richten. De hoofdvraag van deze casus luidt; *"Wat betekende de oorlogshandelingen voor (het leven op) Landgoed Reuversweerd?"* Ten eerste zullen de beginjaren van de oorlog en de mobilisatie besproken worden. Het jaar 1945 wordt apart besproken omdat er in dit jaar het meeste is gebeurd in het geval van Reuversweerd. Ten derde wordt er aandacht besteed aan de directe nasleep van de oorlog en het effect op het landbouwbedrijf dat bij Reuversweerd hoorde. Ten slotte wordt er een conclusie getrokken uit het onderzoek.

Landgoed Reuversweerd was een bekend hengstendepot en stoeterij. Het landhuis werd gebouwd in 1830 door de familie Colenbrander. Zij begonnen met een stoeterij en hengstendepot. Onder het Landgoed Reuversweerd vallen ook verschillende pachtboerderijen, waaronder het Ganseij, Heyendal, en 't Halvasten. Deze zijn te zien op de kaart van topotijdreis.nl op afbeelding 8. Vooraanstaande mensen werden uitgenodigd op Reuversweerd en de paarden werden getoond in een grote parade.[53] Henriëtte Egbertine Colenbrander trouwde in 1898 met Maurits Pico Diederik baron van Sytzama.[54] In 1933 kwam hun zoon Johannes Galenus Willem Hendrik (Hans) baron van Sytzama op Landgoed Reuversweerd wonen en hield de stoeterij en het hengstendepot in stand. Voorheen woonde Hans baron van Sytzama in Landhuis Quazenbosch te Brummen. Naar dit landhuis verhuisde hij in 1927, wanneer hij pas getrouwd was met Blanche Elise Elodie van Olden. Samen kregen zij een kind maar in 1931 scheidden ze. Op 26 mei 1936 trouwde hij met Theodora Elisabeth (Thea) van der Feltz. Samen kregen zij vier kinderen.

---

[51] Mariëlle Bakker, 2011, "*Vernietiging en wederopbouw: Nederlandse kastelen en buitenplaatsen tijdens de Tweede Wereldoorlog."* Blz. 70

[52] Richard Harmanni, 2017, "Het interieur van Reuversweerd te Cortenoever: verkenning en cultuurhistorische waardering." Blz. 36

[53] Gelders Archief, 1606 – 20.0, Transcriptie interview Hendrik Jan Wassink – Willem van Ommeren

[54] Agave Kruijssen, "Terug op 't Halvasten," *agave kruissen: historische verhalen voor alle,* http://www.agavekruijssen.nl/ (geopend op 27-05-2019)

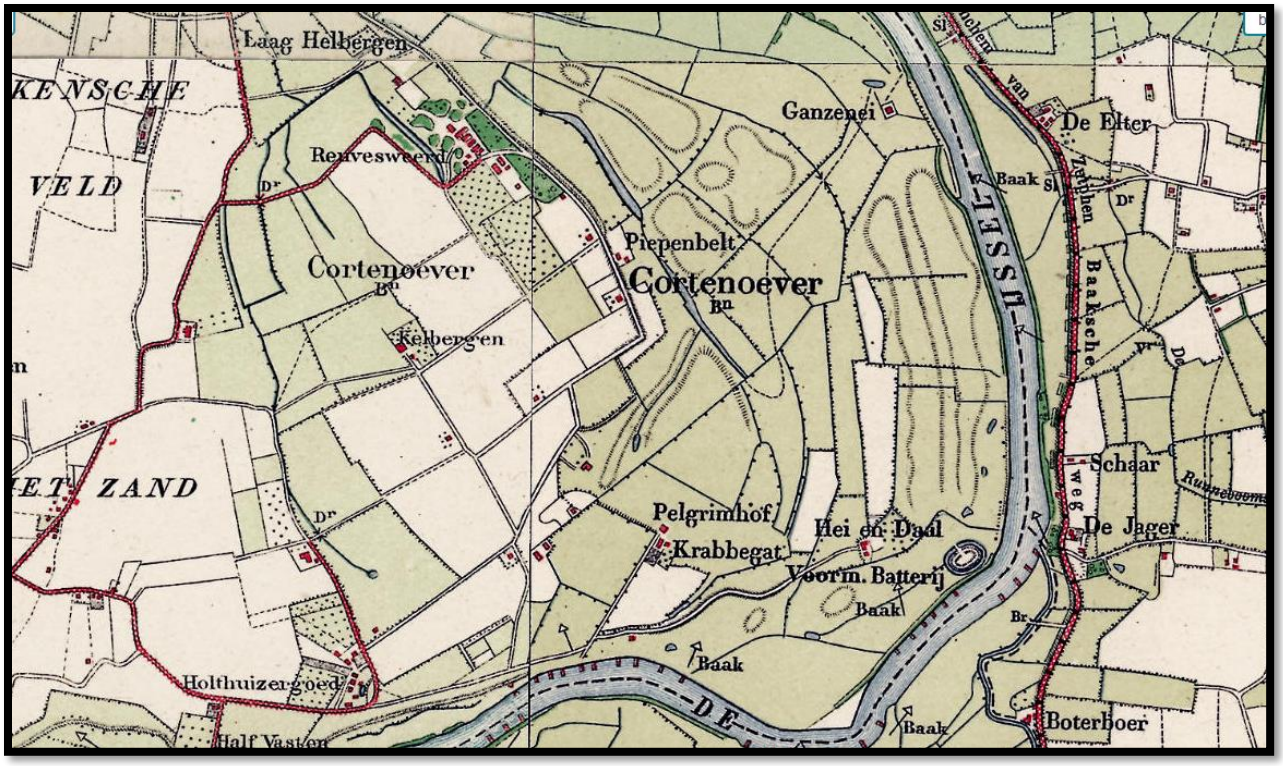

Afbeelding 8: Cortenoever rond 1929. Op deze kaart is Reuversweerd zelf te zien met vele bijgebouwen. Ook staat het Ganzenei op de kaart en 't Heyendal, vermeld als Hei en Daal. Linksonder staat 't Halfvasten vermeld als Half Vasten. Van de andere pachtboerderijen is niet bekend waar ze precies liggen of hebben gelegen, dit zal nader uitgezocht moeten worden. Het kaartje laat ook goed zien hoe dicht Reuversweerd aan de IJssel lag.

Aanloop en eerste jaren van de oorlog

In 1939 vond mobilisatie plaats en er werd besloten dat er twee kazematlinies aangelegd moesten worden.[55] Een van deze linies moest langs de IJssel komen te liggen en was bedoeld als tijdelijke voorpostenlinie, met als doel de mobilisatie van het Nederlandse leger te beveiligen en de Duitsers zo lang mogelijk tegen te houden.[56] Ook bij Reuversweerd werden stellingen aangelegd door de 35e Regiment Infanterie (4 – II – 35 RI), onder leiding van compagniescommandant kapitein D.W. Jansen Venneboer. Naast stellingen werden er ook kazematten aangelegd. Rond het Brummens gedeelte aan de IJssel, dus ook bij Reuversweerd, stonden er 36. De kazematten waren soms uitgerust met meerdere schietgaten, maar er was per kazemat maar één mitrailleur beschikbaar. Doordat de kazematten nogal armzalig waren, sliepen de soldaten in bijgelegen gebouwen, waaronder Reuversweerd.[57]

Op 10 mei 1940 vielen de Duitsers Nederland binnen. Richting de IJssel kwam de 227e Infanteriedivisie van het Duitse leger optrekken. Deze infanteriedivisie was opgesplitst in drie aanvalsgroepen; *Schnelle Gruppe Nord*, *Schnelle Gruppe Mitte*, en *Schnelle Gruppe Sud*.[58] Het was de bedoeling dat de twee laatstgenoemde groepen de IJssel zouden oversteken, maar door het vernielen van de bruggen over de IJssel werd dit uitgesteld. De volgende dag stak *Schnelle Gruppe Mitte* de IJssel over door middel van rubberbootjes. Door het spervuur van de Nederlanders op de rubberbootjes leden de Duitsers een verlies. Pas een dag later, op 12 mei, lukte het de Duitsers om via een bruggenhoofd de IJssel over te steken, waarna de Nederlanders gelegerd aan de IJssel al

[55] Vestingstad Doesburg, "1940 Stijd om de Kazematten," *Vestingstad Doesburg,* https://www.vestingdoesburg.nl/1940-strijd-om-de-kazematten/ (geopend op 27-05-2019)
[56] Vestingstad Doesburg, "1940 Stijd om de Kazematten," *Vestingstad Doesburg,* https://www.vestingdoesburg.nl/1940-strijd-om-de-kazematten/ (geopend op 27-05-2019)
[57] Stichting Heemkunde Markelo, "Mobilisatie 1939," *Stichting Heemkunde Markelo,* https://www.shm.nl/hofmarken/markelo//pdf/canon/mobilisatie_1939.pdf (geopend op 27-05-2019)
[58] Stichting Heemkunde Markelo, "Mobilisatie 1939," Stichting Heemkunde Markelo, https://www.shm.nl/hofmarken/markelo//pdf/canon/mobilisatie_1939.pdf (geopend op 27-05-2019)

snel werden uitgeschakeld en in krijgsgevangenschap werden genomen.[59] Tijdens deze drie dagen raakte Reuversweerd beschadigd door toedoen van de Duitsers.[60] De schade werd hersteld en het huis bleef bewoond door de familie van Sytzama. Aan het eind van het jaar kreeg de familie bericht dat er een vordering door de Nederlanders gedaan zou worden. De auto van Hans baron van Sytzama en van zijn moeder Henriëtte Egbertine Colenbrander, twee keer een 1938 Dodge, werden namelijk in beslag genomen. Meerdere kleine vorderingen zouden in de loop der jaren volgen.

Op 24 juni 1941 overleed Henriëtte Egbertine Colenbrander. Tot aan haar dood had ze nog paarden in bezit.[61] Het is niet bekend in hoeverre zij op dat moment nog werkelijk betrokken was bij de stoeterij en het hengstendepot. Hans baron van Sytzama werd niet opgeroepen voor de mobilisatie omdat hij werkzaam was in de agrarische sector. Hij was niet de enige op landgoed Reuversweerd; ook mannen die de omliggende pachtboerderijen van Reuversweerd bewoonden, werden niet opgeroepen. Dit waren onder andere H.J. Wassink, H.J. Verbeek, en D.J. Benning. De pachtboerderijen staan uitgewerkt op de onderstaande kaart. Overigens was Hans baron van Sytzama wel reserve Officier bij 1RH. Bovendien hoort er bij Reuversweerd ook een landbouwbedrijf dat in stand wordt gehouden door de familie en de pachters.

Hoewel het oorlog was, ging het leven door op Reuversweerd en werden er ook nog steeds parades gehouden met de paarden. Ook werd er nog meegedaan aan premiekeuringen. Zo werd er in 1943 nog een veulentje geboren dat vermeld wordt in de kranten.[62] Ondertussen vonden er kleine vorderingen plaats, verspreid over de jaren. Zo kreeg de baron in eerste instantie een luistervergunning voor de radio, maar toen het in bezit hebben van een radio in 1943 verboden werd, heeft de baron hem ingeleverd. Ter bevestiging kreeg de baron een ontvangstbewijs dat hij zijn radio had ingeleverd. De evacuatiedienst vorderde meerdere paarden en wagens. De evacuatiedienst verzocht bijvoorbeeld om een paard en wagen te krijgen voor het vervoer van hout.[63] Op zeven oktober 1944 worden er twee paarden en wagens gevorderd door de evacuatiedienst voor het vervoer van vluchtelingen. Deze vorderingen duurden niet altijd even lang, een week later worden er namelijk drie paarden en drie wagens gevorderd door de evacuatiedienst voor de periode van negen tot vijftien oktober. In totaal werden er zeven paarden meegenomen door Binnenlandse Vordering. Hiervoor werd de familie betaald.[64]

Uit brieven van de secretaris van Brummen wordt duidelijk dat er in maart 1944 gedacht werd aan het inkwartieren van Reuversweerd.[65] De rijkscommissaris van de bezette Nederlandse gebieden wijst dit verzoek echter af en vraagt ook de andere troepen, zoals de Duitse Wehrmacht, Reuversweerd niet in te kwartieren. De secretaris deelt dit mee aan de baron namens de burgermeester. Dit besluit lijkt echter niet lang stand te hebben gehouden, uit de brieven over schadevergoeding na de Tweede Wereldoorlog blijkt dat in het najaar van 1944 boerderijen en stallen worden gevorderd door de Duitsers. De Duitse paarden worden op stal gezet bij de paarden van het hengstendepot en de stoeterij. Dit heeft grote schade aangebracht omdat de Duitse legerpaarden besmet waren met de paardenziekte influenza. Deze ziekte is besmettelijk en ook de paarden van Landgoed Reuversweerd kregen de ziekte. Sommige paarden zijn hier uiteindelijk aan overleden, waaronder de kostbare hengst 'Waldherr.'[66] De gestorven paarden waren een groot verlies voor Reuversweerd omdat het hengstendepot en de stoeterij de grootste inkomstenbron van de familie was.

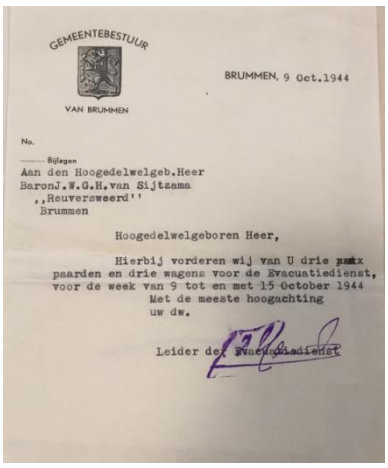
GEMEENTEBESTUUR
VAN BRUMMEN

BRUMMEN, 9 Oct.1944

No.
Bijlagen
Aan den Hoogedelwelgeb.Heer
BaronJ.W.G.H.van Sijtzama
,,Reuversweerd''
Brummen

Hoogedelwelgeboren Heer,

Hierbij vorderen wij van U drie paarden en drie wagens voor de Evacuatiedienst, voor de week van 9 tot en met 15 October 1944

Met de meeste hoogachting
uw dw.

Leider de Evacuatiedienst

Afbeelding 9: Vordering van drie paarden en drie wagens op 9 oktober 1944

---

59 Stichting Heemkunde Markelo, "Mobilisatie 1939," *Stichting Heemkunde Markelo,* https://www.shm.nl/hofmarken/markelo//pdf/canon/mobilisatie_1939.pdf (geopend op 27-05-2019)
60 Regionaal Archief Zutphen, 210 – 976, Archief van de familie Colenbrander en Erven Van Sytzama
61 Regionaal Archief Zutphen, 210 – 976, Archief van de familie Colenbrander en Erven Van Sytzama
62 Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant : staats-, handels-, nieuws- en advertentieblad, "*Wanneer de lente in aantocht is,"* 04-03-1943. Beschikbaar op https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?query=reuversweerd&coll=ddd&identifier=ddd%3A010314941%3Ampeg21%3Aa0068&resultsidentifier=ddd%3A010314941%3Ampeg21%3Aa0068
63 Gelders Archief, 1606 – 20.0, Transcriptie interview Hendrik Jan Wassink – Willem van Ommeren
64 Gelders Archief, 1606 – 20.0, Transcriptie interview Hendrik Jan Wassink – Willem van Ommeren
65 Regionaal Archief Zutphen, 210 – 969, Archief van de familie Colenbrander en Erven Van Sytzama
66 Regionaal Archief Zutphen, 210 – 971, Archief van de familie Colenbrander en Erven Van Sytzama

Het is belangrijk te benadrukken dat het werk op het landgoed tijdens de oorlog gewoon door bleef gaan, ook voor de personeelsleden. Bij het landgoed Reuversweerd hoorde veel land, niet alleen in de buurtschap Cortenoever, maar bijvoorbeeld ook in Zevenaar en Millingen. Naast paarden, waren er ook koeien en varkens op het landgoed te vinden. De pachters van de omliggende boerderijen werkten veelal ook op het landgoed als landbouwers. Bovendien waren er ook knechten in dienst, voor in het huis maar ook voor de paarden. Naast knechten waren er ook een aantal vaste schilders en timmerlieden in dienst van de baron van Sytzama. Uit het interview met Hendrik Jan Wassink, pachter van de boerderij 't Heyendal werkten er 25 à 30 mensen op landgoed Reuversweerd. Bovendien had de familie van Sytzama ook nog andere bedrijven iets verder weg, zoals een landbouwbedrijf in veengebied de Krim, gelegen in het noorden van Overijssel.[67]

1945

Op 29 januari 1945 ontving de familie van Sytzama een inkwartieringsbiljet waarop wordt meegedeeld dat er op het landgoed vier manschappen worden ingekwartierd voor een onbepaalde periode. Het bleef op dit moment nog relatief rustig op Reuversweerd en er is niet zoveel bekend over de gevolgen van dit biljet. Iets anders dat wel bekend is, is dat er evacuées op Reuversweerd aanwezig waren. Een van deze evacuées is Erik J. de Vries, een student van twintig jaar die op een van de pachtboerderijen van Reuversweerd was overgebracht in verband met de Hongerwinter.[68] Hij hield een dagboek bij in de tijd dat Reuversweerd op de frontlinie kwam te liggen.
Begin april begonnen de oorlogshandelingen te naderen. De Canadezen rukten aan de overkant van de IJssel op, terwijl de Duitsers Reuversweerd vorderden. Dit begon op 2 april met een radiopeilstation in de kelders. Het landhuis het had namelijk twee kelders die allebei in gebruik werden genomen door de Duitsers. De volgende dag werd ook de zolder door de Duitsers in gebruik genomen. Op deze plek kwam de telefoonwacht.[69]

Er werden maatregelen getroffen tegen het naderen van de Duitsers en Geallieerden. Dit betekende dat het werk op het landgoed werd stilgelegd en mensen van het landgoed vertrokken. Voor het eerst sinds het begin van de oorlog kwamen de arbeiders op 3 april niet werken.[70] Op de pachtboerderijen werden ook maatregelen getroffen. Pachter Hendrik Jan Wassink bracht samen met zijn gezin twee weken door op een nabijgelegen boerderij.[71] De Duitsers troffen ook maatregelen en stelden zich op in de loopgraven en bossen nabij Reuversweerd. Een paar uur later werd Reuversweerd inderdaad beschoten. De zolder en de voorkant van het landhuis werden geraakt. Bijgebouwen waren zwaar beschadigd geraakt door de beschietingen, waaronder de koe schuur, varkensschuur, beide paardenschuren, de graanzolder en de 'Olde Schuure.' Ondertussen hadden de Duitsers zich teruggetrokken in de achterste kelder. De voorste kelder werd gebruikt door de evacuées.[72]

Van 6 april tot 8 april werd er meerdere malen geschoten op het huis en de bijgebouwen. Een van de gevolgen was dat het dak van de koe schuur instortte. Er werd geschoten door de Duitse Wehrmacht vanaf Reuversweerd. Reuversweerd werd beschoten door de Geallieerden, waaronder scherpschutters. Dit waren niet alleen de Canadezen, maar ook de Engelsen.[73] De Geallieerden hadden zich opgesteld in Bronsbergen. Dit is een buurtschap van Zutphen dat tegenover Cortenoever ligt, aan de andere kant van de IJssel. Ondertussen werden gewonde soldaten ter plekke verpleegd op Reuversweerd. Tijdens deze paar dagen heeft het landgoed zware schade opgelopen. Naast de gebouwen werd ook de boomgaard zwaar beschadigd.[74]

Een dag later werd er opnieuw hevig geschoten op Reuversweerd. Na de beschietingen werd Reuversweerd omsingeld en overvallen door SS-ers van Jachtcommando Zeppelin, ook wel Commando Pieters genoemd, onder leiding van Andries Pieters. Een deel van de "Westland"-divisie van de S.D. was hier ook bij aanwezig. De ingekwartierde Duitsers wisten niets van deze overval en stonden machteloos. De SS-ers namen Hans baron van Sytzama en zijn oudste zoon Mauke mee. Ook zijn schoonzus Reiniera van der Feltz en Lau Beijnen werden meegenomen en naar Kasteel Groot Engelenburg te Brummen gebracht. Reiniera van der Feltz werd meegenomen omdat haar man Lout baron van der Feltz leider was van de verzetsgroep. Zij en haar gezin waren

---

[67] Gelders Archief, 1606 – 20.0, Transcriptie interview Hendrik Jan Wassink – Willem van Ommeren
[68] NIOD Toegang 144, inr,nr 1749: Dagboek Erik de Vries, ontleend uit Richard Harmanni, 2017, "*Het interieur van Reuversweerd te Cortenoever: verkenning en cultuurhistorische waardering.*" Blz. 54
[69] Idem blz. 54
[70] Idem blz. 54
[71] Gelders Archief, 1606 – 20.0, Transcriptie interview Hendrik Jan Wassink – Willem van Ommeren
[72] NIOD Toegang 144, inr,nr 1749: Dagboek Erik de Vries, ontleend uit Richard Harmanni, 2017, "*Het interieur van Reuversweerd te Cortenoever: verkenning en cultuurhistorische waardering.*" Blz. 55
[73] Idem blz. 56
[74] Gelders Archief, 1606 – 20.0, Transcriptie interview Hendrik Jan Wassink – Willem van Ommeren

ondergedoken op Reuversweerd omdat hun eigen huis gevorderd was door de Duitsers. Baron van der Feltz liet zich niet veel zien op Reuversweerd, hij wist namelijk dat hij gezocht werd door de Duitsers.[75] Lau Beijnen was ook lid van het verzet in Brummen en was toevallig op Reuversweerd tijdens de inval. Hierdoor werd hij ook meegenomen. Hans baron van Sytzama was zelf geen lid van de verzetsgroep. Waarschijnlijk ondersteunde hij het verzet wel financieel.[76]

De aanleiding van de aanval van de SS-ers was waarschijnlijk de onbedoelde aanslag op hoogste SS-officier Hanns Rauter. Het verzet in Apeldoorn had op 6 maart 1945 de tip gekregen dat de Duitsers 3000 kilo vlees gingen ophalen bij een slagerij in Epe. Het verzet wilde dit vlees gaan ophalen door te doen alsof ze Duitsers waren. De uniformen waren hiervoor al aanwezig maar de vrachtwagen moesten ze nog zien te krijgen. De groep kwam op het idee om een vrachtwagen van de Duitsers te stelen. De overval liep mis en de verzetsgroep sloeg op de vlucht nadat ze dachten iedereen in de vrachtwagen dood te hebben geschoten. Er bleek nog een iemand in leven te zijn, namelijk Hanns Rauter. Hij was zwaargewond en riep op om de zogenaamde 'Todeskandidaten' te fusilleren, die voor het meest geringe vast zaten. Kommando-Zeppelin onder leiding van Nederlandse SS-er Andries Pieters nam na deze oproep wraak door vooraanstaande personen te ontvoeren en uiteindelijk te fusilleren.

Het zou kunnen dat Kommando-Zeppelin de namen en locatie van Van der Feltz, Van Sytzama en Beijnen heeft doorgekregen door twee verzetsmensen die in 1944 werden opgepakt. Dit waren Edzhard Bosch ridder van Rozenthal en Willem van den Wall-Bake, bekenden van de drie eerstgenoemden. Tijdens hun verhoor zijn zij mishandeld en het zou kunnen dat ze hierbij de namen hebben laten vallen. Dit is echter nooit bewezen.[77]

Er werden ongeveer dertig personen naar Groot Engelenburg gebracht en opgesloten in een kelder. Een voor een werden de gevangenen naar boven gehaald en verhoord over illegale activiteiten. Wanneer de mannen niets loslieten werden ze gemarteld door de SS-ers onder leiding van *Untersturmführer*, en leider van de SD in Zutphen, Ludwig Heinemann. De vier gevangengenomen vrouwen moesten meehelpen met de huishoudelijke klusjes.[78]

Op 13 april kreeg Pieters een lijstje van Heinemann met acht namen van de gevangenen die gefusilleerd moesten worden. De acht gevangen werden op volgorde van het lijstje per twee mee uit de kelder worden genomen naar een wachtlokaal. Onder deze acht gevangen bevonden zich Hans baron van Sytzama en Lau Beijnen. Rond 06:00 werden de eerste twee gevangenen meegenomen naar de vlonder bij de gracht achter het huis.[79] De gevangenen moesten met hun rug naar het huis staan waarna de SS-ers Bakker en Verhoeven ze doodschoten. Wanneer ze dit niet deden, stond SS-er Van Zanten erachter om de SS-ers en de gevangenen met een mitrailleur neer te schieten. Na de acht gevangenen gefusilleerd te hebben, is het commando gevlucht. De gefusilleerde gevangenen bleven achter in de gracht en de overgebleven gevangenen werden uit de kelder gehaald.[80] Twee dagen later werd Brummen bevrijd.

Tijdens de gevechten op Reuversweerd waren niet alleen het hoofdhuis, bijgebouwen en het landgoed beschadigt of verwoest. Meerdere pachtboerderijen hebben de oorlog niet goed doorstaan en zijn verwoest. Uit het interview met pachter Hendrik Jan Wassink en het dagboek van onderduiker Erik J. de Vries blijkt dat er meerdere pachtboerderijen in vlammen op zijn gegaan toen er werd gevochten op Reuversweerd. De pachtboerderijen worden in de twee bronnen aangeduid met boerderijnamen, die meestal afstammen van de pachter. Er zijn in ieder geval acht pachtboerderijen door brand verwoest. Dit zijn 't Heyendal, Ganseij, Lange Jan, Velthorst, en de boerderij van Hendrik Verbeek, Van Den Brink en twee boerderijen van Beeker.[81]

---

[75] Stijn Wiegerinck, 2014, "*Het commando-Pieters: Hollandse SS-ers in Brummen en Loosdrecht april-mei 1945,"* (Uitgeverij Aspekt) blz. 75
[76] Idem blz. 75
[77] Idem blz. 74
[78] Idem blz. 82
[79] Idem blz. 94
[80] Idem blz. 95
[81] NIOD Toegang 144, inr,nr 1749: Dagboek Erik de Vries, ontleend uit Richard Harmanni, 2017, "Het interieur van Reuversweerd te Cortenoever: verkenning en cultuurhistorische waardering." Blz. 55-58

De nasleep

Vlak na de bevrijding van Brummen, op 17 april 1945, werd er alweer aan het huis gewerkt. Er werden noodmaatregelen getroffen en er werd opgeruimd door het personeel. De gaten werden dichtgemetseld en kapotte ruiten werden vervangen.[82] Tot en met 1947 werd er nagedacht over een oplossing voor het beschadigde hoofdhuis en er werden zelfs nieuwe ontwerptekeningen gemaakt voor herstel van het gebouw.[83] Deze plannen gingen uiteindelijk allemaal niet door. In 1956 kreeg de familie van Sytzama een brief van de Nederlandse Kastelenstichting, die op dit moment bezig was met een inventarisatie van kastelen en buitenplaatsen in Nederland. De vraag aan de familie was om informatie over Reuversweerd te verstrekken. De erven van H.E. baronesse Colenbrander-van Sytzama (de moeder van Hans baron van Sytzama) reageerden hierop dat het hoofdhuis wind- en waterdicht gemaakt is maar niet bewoond wordt. Het was volgens de familie ook niet duidelijk wat er met Reuversweerd gaat gebeuren.[84]

Afbeelding 10: Waldherr waarschijnlijk tijdens een van de keuringen of de parades op Reuversweerd zelf

Niet alleen de gebouwen hebben veel schade geleden tijdens de Tweede Wereldoorlog. Ook het landgoed Reuversweerd heeft enorm veel schade geleden. Veel van het vee was omgekomen tijdens de oorlog en de schuren waar ze in stonden waren zwaar beschadigd. Uit de archieven van de familie Colenbrander- van Sytzama blijkt dat ze grote schade hebben gehad door de overleden paarden van de stoeterij en het hengstendepot. Zoals vermeld zijn er in 1944 meerdere paarden overleden aan de ziekte influenza, waaronder Waldherr, een van de belangrijkste paarden van de familie. Tijdens de bevrijding zijn ook veel paarden omgekomen. Pachter Hendrik Jan Wassink vertelt in het interview dat de glorie van het bedrijf weg was na het verlies van de baron en de paarden.[85] Het landbouwbedrijf bleef nog wel bestaan. Thea baronesse van Sytzama van der Feltz verhuisd naar Huize de Beukenhorst in Brummen, waar ze tot haar dood bleef wonen.[86] Nadat Reuversweerd een paar jaar geleden verkocht werd, werd ook de Beukenhorst in 2018 verkocht.

---

[82] Richard Harmanni, 2017, "Het interieur van Reuversweerd te Cortenoever: verkenning en cultuurhistorische waardering." Blz. 36
[83] Idem blz. 36
[84] Regionaal Archief Zutphen, 210 – 976, Archief van de familie Colenbrander en Erven Van Sytzama
[85] Gelders Archief, 1606 – 20.0, Transcriptie interview Hendrik Jan Wassink – Willem van Ommeren
[86] Gelders Archief, 1606 – 20.0, Transcriptie interview Hendrik Jan Wassink – Willem van Ommeren

Conclusie

Reuversweerd is een landgoed waar het leven op landgoederen gedurende de oorlog in eerste instantie gewoon doorging, ook al was het oorlog. Vaak wordt ervan uitgegaan dat wanneer de oorlog uitbreekt, het normale leven stopt wordt gezet. Dit is natuurlijk niet waar omdat er niet voortdurend overal gevochten werd. Reuversweerd is een goed voorbeeld van een landgoed dat door de jaren heen meerdere keren met de oorlog te maken heeft gehad. Dit begon al bij de mobilisatie waarna het huis in 1940 beschoten werd. De jaren daaropvolgend was het relatief rustig op Reuversweerd en werden er eigenlijk alleen kleine vorderingen gedaan. De spanning loopt in 1944 al op wanneer de Duitsers de stallen vorderen en de paarden van de familie besmet worden met de dodelijke ziekte influenza. In 1945 wordt er hevig gevochten op Reuversweerd. Het resultaat is dat het hoofdhuis, het landgoed en de bijgebouwen zwaar beschadigt raken. Ook branden meerdere pachtboerderijen uit. De oorlog kostte Hans baron van Sytzama het leven en het bedrijf Reuversweerd werd nooit meer zo groots als dat het voor de oorlog was.

Bij een eventueel vervolgonderzoek zou er nog beter gekeken kunnen worden naar het landbouwbedrijf Reuversweerd en de pachtboerderijen. Het is namelijk niet helemaal duidelijk wanneer het bestaan van de stoeterij en het hengstendepot precies ophield.
Het interview met Hendrik Jan Wassink was een grote hulp in het onderzoek naar Reuversweerd. Doordat de pachtboerderijen vaak naar de pachters vernoemd werden, zijn deze wat makkelijker te achterhalen. Zo is het bekend dat de pachtboerderij 'Breukink' nog steeds door de familie Breukink bewoond wordt. Om een completer beeld te krijgen van de situatie op Groot Engelenburg, zou er ook nog meer onderzoek gedaan kunnen worden naar Lout Baron van der Feltz en Lau Beijnen. Dit waren namelijk vrienden van Hans baron van Sytzama en ze hadden zich aangesloten bij het verzet. Zo is het bijvoorbeeld niet bekend waar Lout Baron van der Feltz precies ondergedoken zat op Reuversweerd en waar hij was tijdens de overval van de SS-ers.

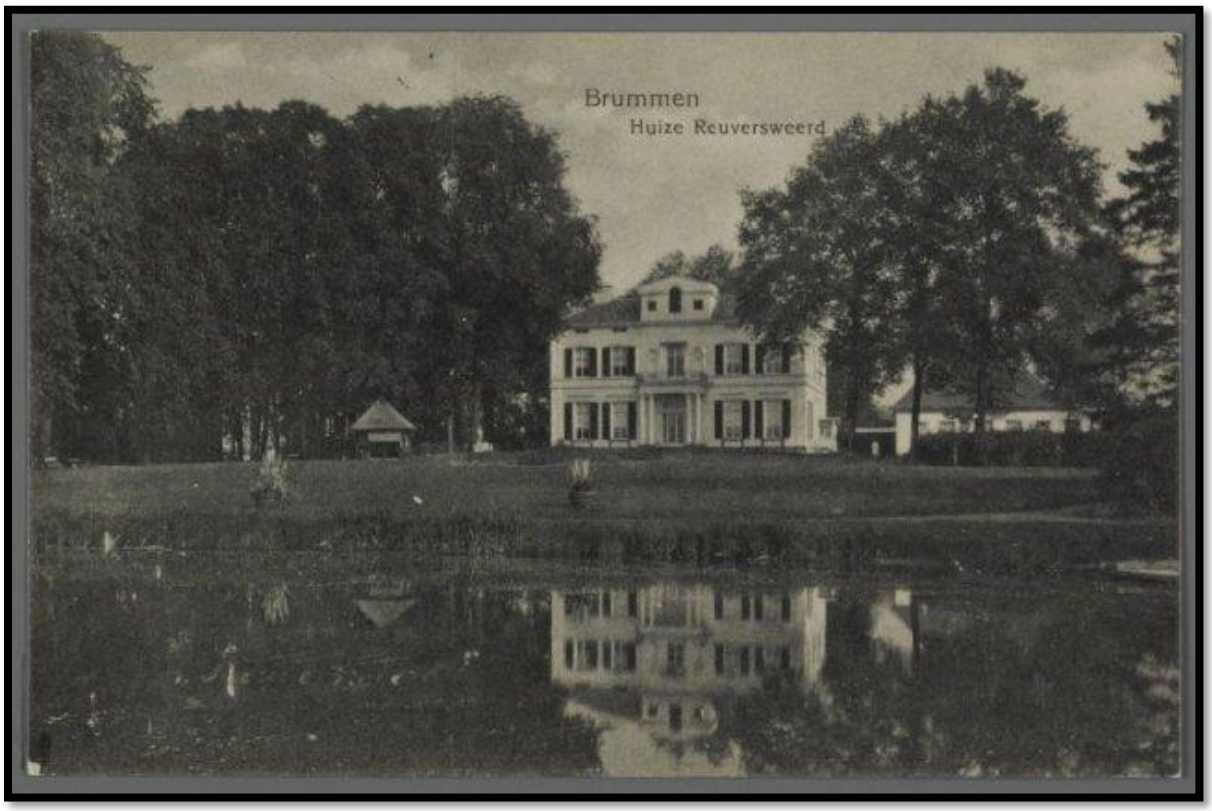

Afbeelding 11: Reuversweerd in volle glorie

Casus 2: Doorwerth, Het Jagershuis en De Duno

In de gemeente Renkum werd tijdens de Slag om Arnhem hevig gevochten. Veel kastelen en buitenplaatsen zijn tijdens de slag in september 1944 verwoest of hebben veel geleden onder het oorlogsgeweld. Dit is ook het geval met de drie kastelen/buitenplaatsen die in deze casus centraal staan, namelijk Doorwerth, Het Jagershuis en De Duno. Hoewel de drie landgoederen dicht bij elkaar in de buurt liggen, is de oorlog voor alle drie verschillend gelopen. Dit heeft onder andere te maken met de ligging en de functies die de landgoederen voor en tijdens de oorlog hadden. Ook over het herstel na de oorlog kunnen conclusies worden getrokken. De hoofdvraag van deze casus is; *"Wat betekende de oorlogshandelingen voor (het leven op) de landgoederen Doorwerth, De Duno en Het Jagershuis en hoe is men na 1945 te werk gegaan met mogelijke restauratie en herstel?"* Om deze vraag te beantwoorden zal er eerst gekeken worden naar de loopgraven in het gebied en welke legereenheden er in het gebied aanwezig waren. Voor alle drie de landgoederen is dit namelijk bijna hetzelfde verhaal waardoor dit beter in een keer besproken kan worden. Ten tweede zal er individueel naar de drie landgoederen gekeken worden. Ten slotte zullen de landgoederen vergeleken worden in de conclusie.

Loopgraven

Uit de Defense Overprints blijkt dat er enorm veel loopgraven en stellingen hebben gelegen in de buurt van Doorwerth, Het Jagershuis en De Duno. De Defense Overprints die zijn gebruikt is voor het onderzoek is de editie van 21 maart 1945. In september 1944 begon de Slag om Arnhem. Deze is bijgevoegd in Bijlage 1. De Slag om Arnhem was kortgezegd een poging van de geallieerden om een nieuw deel van Nederland te bevrijden van de bezetters. De slag liep anders dan verwacht en uiteindelijk kwam de frontlinie steeds westelijker van Arnhem te liggen. De Duitsers waren ondertussen bezig een linie te bouwen die aansloot op de Westwall bij Kleef en tot aan het IJsselmeer liep. De linie moest aansluiten op de Grebbellinie en heet de Pantherstellung.[87] In eerste instantie had het aanleggen van de linie niet zoveel prioriteit. In 1944 realiseerden de Duitsers zich dat ze snel moesten handelen en begonnen met het aanleggen van de loopgraven en stellingen. Deze loopgraven en stellingen werden niet alleen langs de Rijn bij Doorwerth aangelegd, maar waren een deel van een veel groter geheel. Wanneer je een linie aanlegt, is het handig om een tweede linie aan te leggen. Dit werd gedaan als buffer, wanneer de geallieerden het lukte om door de eerste linie te komen, was er nog een tweede linie wat verder in het 'binnenland' gelegd. Uiteindelijk werden de loopgraven in 1944 en 1945 aangelegd door dwangarbeiders. Seyss-Inquart was verantwoordelijk voor het bevel dat uit Berlijn kwam.[88] De NSDAP, Organisation Todt en 'Pioniere' van de Wehrmacht waren verantwoordelijk voor de organisatie van het aanleggen van de loopgraven en stellingen.[89]

Afbeelding 12: Loopgraven op de Hunneschans in 1945, gelegen naast De Duno

[87] Gesprek Hans Timmerman 28-05-2019
[88] Martijn Reinders, 2016, *"Kochbunkers in de tuin van Museum Arnhem: Een historisch onderzoek naar en archeologische waarneming van resten uit de laatste fase van de Tweede Wereldoorlog."* Blz. 22
[89] Martijn Reinders, 2016, *"Kochbunkers in de tuin van Museum Arnhem: Een historisch onderzoek naar en archeologische waarneming van resten uit de laatste fase van de Tweede Wereldoorlog." Blz. 22*

De aanleg werd uitgevoerd door dwangarbeiders van verschillende nationaliteiten. In het geval van de loopgraven langs de Rijn bij Doorwerth waren het Nederlandse dwangarbeiders die opgepakt waren tijdens razzia's. Waarschijnlijk is dit in Huizen gebeurd.[90] De dwangarbeiders hadden ook een plek nodig om te overnachten en werden ondergebracht in Huize Mooi-Land te Doorwerth.[91] Hoewel het dwangarbeiders waren, kregen ze wel betaald en ze kregen ook eten en drinken.[92] Echter was het aanleggen van de loopgraven en stellingen gevaarlijk werk. De arbeiders gingen te voet naar hun werk vanaf hun slaapplek. Het aanleggen gebeurde in principe overal op dezelfde manier. Er waren regels voor hoe een loopgraaf en stelling gebouwd moest worden. Hier was namelijk een compleet ontwerp voor dat globaal werd gebruikt. Verschillen waren er wel omdat er vaak lokale materialen werden gebruikt voor de aanleg. Zo vertelde Mimi Huibers dat toen zij terugging naar haar woning in Oosterbeek, alle deuren weg waren gehaald om te gebruiken in de loopgraven.[93]
Artillerie werd vaak niet direct achter de linie neergezet om het minder kwetsbaar te maken.[94] Dit wordt bevestigd op de Defense Overprints van 21 maart 1945. De artillerie staat vooral op de stuwwal, waaronder ook op het Duno-plateau. Onderaan de stuwwal is er een uitzondering. Volgens de kaart stonden er twee artillerieplaatsen in de uiterwaarde achter het prikkeldraad. Het is bekend dat er een artillerieplaats bij Het Jagershuis stond. Het zou kunnen dat artillerieplaats op de kaart dus niet in de uiterwaarde lag, maar aan de overkant van de Fonteinallee op de plaats van Het Jagershuis. Veel van de loopgraven lagen langs de Fonteinallee, volgens de kaart aan de overkant van de straat. Dit betekent dat vanaf de Rijn gezien, je eerst de uiterwaarde tegenkwam, hierna de Fonteinallee, en daarachter lagen dan de loopgraven. Dit zou logisch zijn omdat de loopgraven dan wat meer beschut lagen. Tegenwoordig zijn de loopgraven niet meer te herkennen in het landschap.

Legereenheden in de omgeving

Een paar dagen nadat de Slag om Arnhem begon, trokken de eenheden steeds meer naar het westen van Arnhem. Hierdoor kwamen ze uit bij de Rijn en het gebied eromheen, dus Gemeente Renkum. Zoals gezegd werden de loopgraven heel snel door dwangarbeiders gegraven, in het geval van de Rijn rond Doorwerth door Nederlandse dwangarbeiders die gehuisvest waren in Huize Mooi-land. De Engelsen hadden zich gevestigd aan de overkant van de Rijn bij Driel. Deze legereenheid heette: 'The 1st Battalion The Border Regiment.'[95]
Het is iets ingewikkelder om de Duitse eenheden te beschrijven die bij Doorwerth, De Duno en Het Jagershuis hebben gevochten. De Duitse eenheid die aanwezig was, was de zogenaamde 'Westgruppe.' De naam is afgeleid van de aanvallen die de eenheid deed vanuit het westen. De eenheid staat ook wel bekend onder 'Kampfgruppe Von Tettau,' vernoemd naar generaal Hans von Tettau.[96] De Westgruppe is een samenstelling van verschillende eenheden, waaronder het Ersatzungsausbildungsbatalion van Hermann Göring en marine-eenheden zoals 'Schiffsturm Abteilung 10.'[97] Ook was het 'Fliegerhorst Bataljon 3' aanwezig. Dit was een bataljon bestaande uit grondpersoneel van een Duits vliegveld. De Duitsers verloren steeds meer soldaten en moesten hierdoor nieuwe bataljons hebben die konden vechten tegen de geallieerden. Uit het grondpersoneel van vliegvelden werden drie bataljons samengesteld die met 1, 2, en 3 genummerd waren. Dit is opvallend omdat het laat zien dat de bataljons vluchtig zijn samengesteld. Legereenheden hebben namelijk vaak veel hogere cijfers wanneer ze aangeduid worden. Ook werden de drie bataljons vernoemd naar hun commandanten, namelijk Zaiser, Merkens en Libsch.[98] Als bevestiging dat Fliegerhorst Bataljon 3 heeft gevochten rond Doorwerth, staat er in het dagboek van Luitenant Martin dat hij een nacht heeft doorgebracht in Het Jagershuis.[99] SS-ers waren ook onderdeel van de Westgruppe. Dit waren onder andere SS-ers van de SS-Schule Arnheim en SS Polizei Schule.[100]

---

[90] Gesprek met Hans Timmerman 28-05-2019
[91] Joop Zeldenrust, 1946, "*Herinneringen aan Kamp Mooi-Land te Heelsum.*" Blz. 38
[92] Gesprek met Hans Timmerman 28-05-2019
[93] Gesprek met Mimi Huibers 29-05-2019, Mimi is zelf een poosje geëvacueerd geweest naar Bato's Wijk in Oosterbeek
[94] Gesprek met Hans Timmerman 28-05-2019
[95] E. Eastwood, C. Gray, A. Green, 1994, "When Dragons Flew: An Illustrated History of the 1st Battalion The Border Regiment 1939-45," (Wadenhoe: Silver Link Publishing Ltd.) Blz. 128
[96] Gesprek Hans Timmerman 28-05-2019
[97] Pegasus Archive, "Kampfgruppe 'Von Tettau,'" *Pegasus Archive,* http://www.pegasusarchive.org/arnhem/order_VonTettau.htm (geopend op 31-05-2019)
[98] Gesprek met Hans Timmerman 28-05-2019
[99] Hans Braakhuis, "Hoe loopt het af," *Hans Braakhuis,* 2017, http://www.hansbraakhuis.nl/Renkum/Jagershuis/Hoe-loopt-het-af.html (geopend op 31-05-2019)
[100] Gesprek met Hans Timmerman 28-05-2019

Kasteel Doorwerth

Kasteel Doorwerth heeft een bewogen geschiedenis. Verschillende adellijke families hebben het kasteel bewoond maar in de 19e eeuw raakte het in verval. Rond het midden van de 19e eeuw werd het kasteel hersteld met toegevoegde neogotische elementen om vervolgens aan het begin van de volgende eeuw opnieuw in verval te raken.[101] In 1909 werd vereniging 'De Doorwerth' opgericht door generaal Hoefer om het kasteel van verval te redden.[102] Hoefer was overigens ook de eigenaar van Doorwerth. Tussen 1910 en 1915 volgde een grondige restauratie en het kasteel leek voorlopig gered. Ten tijde van de Tweede Wereldoorlog waren het Artilleriemuseum en het Gelderse Historische museum in Kasteel Doorwerth gevestigd en werd het kasteel gebruikt als vergaderplaats van de 'Commenderij Nederland der Johanniter Orde.' Een artilleriemuseum in het kasteel leek een logische keuze, eigenaar F.A. Hoefer was namelijk een oud-artillerie-officier en hij was tevens de directeur van het museum.[103]
In 1942 stond er een bericht in de krant dat de overheid het bezoek aan rijksmonumenten en musea krachtig ging stimuleren. Ze zouden graag zien dat iedere Nederlander een bezoekt bracht aan onder andere het legermuseum in Doorwerth.[104] In 1943 was te lezen in notabene de Deutsche Zeitung in den Niederlanden (een Duitse krant die in Nederland uitgegeven tijdens de bezetting van Nederland) welke bijzondere objecten het Artilleriemuseum had en dat het in een ideaal oord gevestigd was, namelijk Kasteel Doorwerth.[105] Hieruit kan de conclusie getrokken worden dat het museum in het kasteel tot en met 1943 nog open was voor bezoekers. De twee krantenartikelen zijn toegevoegd in Bijlage 2.

In 1944 verscheen de Waffen-SS bij Kasteel Doorwerth en vorderde het kasteel. De slotbewaarder woonde op het voorplein met zijn gezin en werd weggejaagd. Op het moment dat de SS het kasteel kwam vorderen waren de poorten dicht. Hierdoor moesten ze de poort forceren en vernielden alles wat ze tegenkwamen op het kasteel. Zo lieten ze de oude kanonnen springen en er werd een deel van de kanonnen weggevoerd.[106] Doordat het kasteel gevorderd werd door de SS, hadden de Engelsen van het 'The 1st Battalion The Border Regiment' geen keuze en schoten dagenlang op het kasteel. De Waffen-SS gebruikte het kasteel als munitievoorraad en blies zelf de zuidzijde van het kasteel op. Het gevolg was dat het kasteel veranderde in een ruïne. De kelders, gevangenis en folterkamers bleven grotendeels intact.[107] Niet alleen het kasteel zelf werd beschadigd, ook de twee bijgebouwen raakten zwaar beschadigd en een van de twee monumentale acacia's op het terrein werd verwoest. Iets verder van het kasteel, in de Doorwerthse Bossen, is een Engels vliegtuig neergestort bij de ijskelder.[108]

Afbeelding 13: Kasteel Doorwerth in 1946

---

[101] Geldersch Landschap en Kasteelen, "Kasteel Doorwerth," *Geldersch Landschap en Kasteelen,* https://doorwerth.glk.nl/alles-over-kasteel-doorwerth/geschiedenis/ (geopend op 31-05-2019)
[102] Ben Hendriks, "Kasteel De Doorwerth," *Absolute Facts: Geschiedenis: Hoe zag onze wereld er vroeger uit en wat gebeurde er toen?,* https://www.absolutefacts.nl/kastelen/data/doorwerth.htm (geopend op 31-05-2019)
[103] Gelders Archief, 2898 852, Documentatie Renkum 2
[104] Algemeen Handelsblad, 14-04-1942, "*Ontspanning en cultuur: Onderhoud met den heer Van Lokhorst,"* beschikbaar op: https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?cql%5B%5D=%28date+_gte_+%2201-01-1940%22%29&cql%5B%5D=%28date+_lte_+%2230-12-1944%22%29&query=doorwerth+museum&coll=ddd&redirect=true&page=5&identifier=KBNRC01%3A000054661%3Ampeg21%3Aa0060&resultsidentifier=KBNRC01%3A000054661%3Ampeg21%3Aa0060
[105] Deutsche Zeitung in den Niederlanden, 21-03-1943, " *Wehrhafte Vergangenheit: Das Niederländische Armeemuseum auf Schloss Doorwerth,"* beschikbaar op: https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?cql%5B%5D=%28date+_gte_+%2201-01-1940%22%29&cql%5B%5D=%28date+_lte_+%2230-12-1944%22%29&query=doorwerth+museum&coll=ddd&redirect=true&page=2&identifier=ddd%3A011089251%3Ampeg21%3Aa0083&resultsidentifier=ddd%3A011089251%3Ampeg21%3Aa0083
[106] Gelders Archief, 2899 398-2, Secretariearchief Renkum 1945-1988
[107] Gelders Archief, 2899 398-2, Secretariearchief Renkum 1945-1988
[108] Jan van der Wal, 2016, "*Anderhalve Kilometer in Oorlogstijd: Een buurtschap aan de Oude Oosterbeekseweg in bange dagen,"* gepubliceerd in Schoutambt en Heerlijkheid, jaargang 30, nummer 2. Blz. 8

Na de oorlog werd in het boekje "Kasteelen in Gelderland" (uitgebracht door de Stichting Vrienden van Geldersche Kasteelen) beschreven hoe het kasteel herbouwd moest worden. Dit is opvallend omdat er heel veel kastelen en buitenplaatsen verwoest en beschadigd zijn maar nooit zijn hersteld. Er werd dan ook snel gehandeld in het geval van Kasteel Doorwerth. Op 10 januari verscheen er een brief van het College van Algemeene Commissarissen voor den Wederopbouw. Hierin stond dat de architect, Heer Kramer uit Arnhem, graag wilde beginnen aan zijn werk om het kasteel weer te herstellen.[109] Dit ging echter nog niet zo snel; pas in de jaren '50 kwam de restauratie op gang en nam Stichting Geldersch Landschap en Kasteelen het kasteel over van 'Vereniging Doorwerth.' Opvallend is dat tijdens de restauratie niet gekozen is voor het herstellen van de situatie van het kasteel voor de oorlog. Het kasteel is namelijk hersteld naar de situatie van de 17e eeuw wanneer het kasteel zijn grootste ontwikkeling bereikte.[110] Uiteindelijk duurde de restauratie 38 jaar en werd het wederom als museum ingericht met de optie om er ook feesten te kunnen geven en te trouwen.

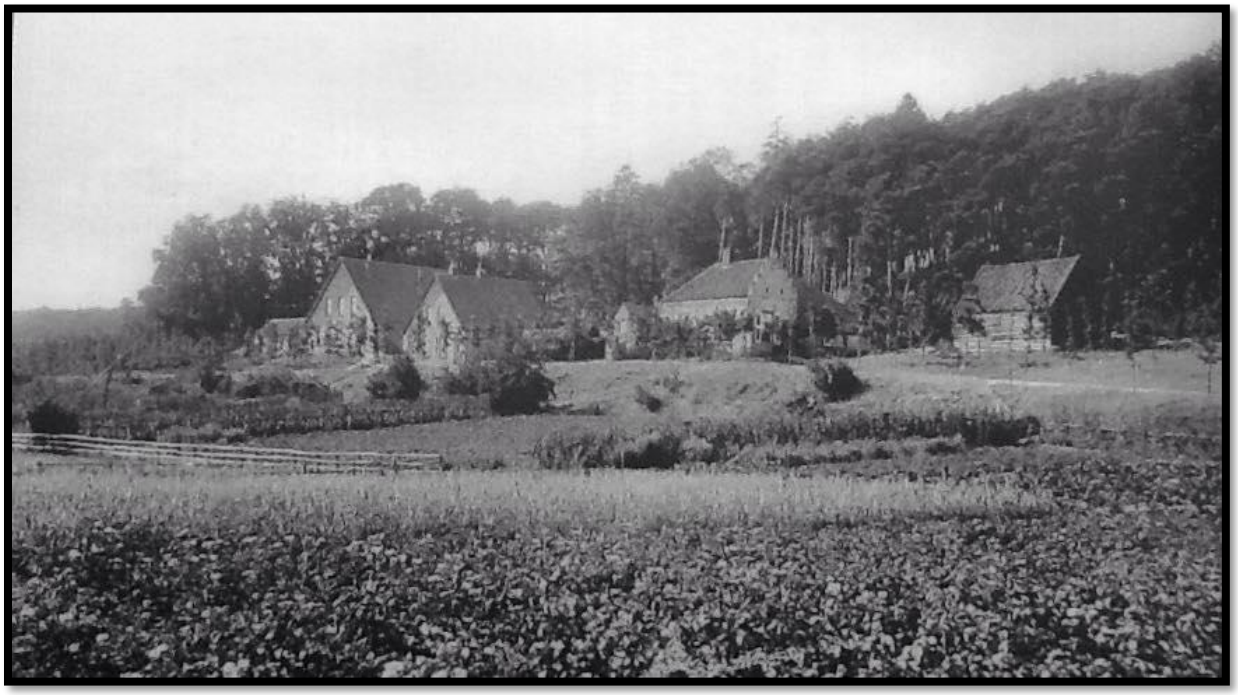

Afbeelding 14: Oud Doorwerth

'Oud' Doorwerth

Wanneer vooroorlogse kaarten worden vergeleken met naoorlogse kaarten, zal het opvallen dat het dorp Doorwerth in zijn geheel is verplaatst. Dit is een vreemd verschijnsel en het gebeurt niet zo vaak dat een dorp compleet verdwijnt na de oorlog en ergens anders opgebouwd wordt. Oorspronkelijk lag Doorwerth onderaan de stuwwal bij Kasteel Doorwerth. Het dorp bestond uit verspreide boerderijen langs de Fonteinallee. De namen van deze boerderijen zijn op sommige kaarten nog steeds te herkennen, zoals de Boerseberg. Naast boerderijen had het dorp ook een herberg genaamd De Zalmen. Deze herberg lag dichtbij Het Jagershuis. Uit het Gelders Archief bleek dat er in 1934 verschillende uitbreidingsplannen waren gemaakt voor het gebied rondom Kasteel Doorwerth. Er zou bijvoorbeeld een golfterrein worden gebouwd en een villawijk worden aangelegd. In 1938 werden deze plannen stilgelegd omdat ze niet groen genoeg waren.[111] Uiteindelijk kwamen de plannen nooit van de grond en werden de Doorwertsche Bosschen in 1942 verkocht aan Staatsbosbeheer. Het Staatsbosbeheer kocht hierbij niet alleen de bossen op de stuwwal, grenzend aan het land van De Duno, behorende tot het Geldersch Landschap, maar ook de grond waar de boerderijen van Doorwerth op stonden. Het Staatsbosbeheer achtte sommige van de huizen in Doorwerth niet van architectonische waarde en schreef in een rapport van 18 november 1942 dat deze huizen naderhand zouden kunnen verdwijnen om het aanzicht van de stuwwal te verbeteren.[112] Twee jaar nadat het rapport uitkwam, zijn de meeste huizen van

[109] Gelders Archief, 2899 394-8, Secretariearchief Renkum 1945-1988
[110] Gelders Archief, 2899 502, Documentatie Renkum 2
[111] Gelders Archief 2828 – 621, Gemeentewerken Renkum 1898-1955
[112] Gelders Archief 2828 – 549, Documentatie Renkum 2

Doorwerth verwoest tijdens de Slag om Arnhem. Ook het dorp lag op dit moment in de frontlinie en waarschijnlijk lagen hier ook loopgraven en stellingen.[113] Ondanks de hevige gevechten tijdens de Slag om Arnhem bleven er toch een paar huizen gespaard. Voorbeelden hiervan zijn de boerderij van Evert van den Born en het bakhuis dat bij het Steenenhuis hoorde. In 1953 werden er nieuwe boerderijen gebouwd waar de bewoners van het oorspronkelijke Doorwerth naartoe verhuisden. Hierna zijn de boerderij aan de Fonteinallee en het bakhuis in 1955 gesloopt.[114] Doorwerth werd dus 'herbouwd' op de stuwwal. Dit is waarschijnlijk gedaan omdat er meer uitbreidingsmogelijkheden waren op de stuwwal, en als voornaamste reden om het zicht op de stuwwal vanaf de Rijn gezien te behouden.

De Duno

Het landhuis Duinoog werd in 1845 vervangen door een nieuw huis, en kreeg naderhand ook een nieuwe naam; De Duno. Na verschillende eigenaren te hebben gehad, waaronder baron Van Brakell die op dat moment ook eigenaar was van Kasteel Doorwerth, werd De Duno in 1931 verkocht aan Stichting Geldersch Landschap en Kasteelen. Zij bouwden het landhuis om tot een hotel/restaurant en in 1933 ging de familie de Graaff het hotel exploiteren. Dit was overigens niet het enige hotel van de familie. Andere bedrijven van de familie waren het Paviljoen in het Vondelpark, het Badhotel in Baarn en Hotel Hof van Holland in Hilversum. Het dagelijkse bestuur van het hotel was in handen van Henri de Graaff jr. Vanuit het GLK stond De Duno onder gezag van Barend Vlasveld. Hij was de boswachter van Stichting Geldersch Landschap en Kasteelen.

Het begin van de oorlog betekende niet dat De Duno de deuren sloot of werd gevorderd. Via krantenartikelen op Delpher.nl bleek het dat Hotel de Duno met tussenposes gewoon in gebruik was als hotel en restaurant.[115] Het restaurant was in 1943 nog gewoon open en hierbij kon ook gebruik worden gemaakt van de 'Rijnterrassen.' In februari 1944 worden er nog kamermeisjes gezocht die kunnen beginnen op 15 maart. Ook keukenmeisjes worden gevraagd om te beginnen per 1 mei. De conclusie die hieruit kan worden getrokken is dat hotel de Duno niet bezet was tot zeker september 1944. Door de vraag naar kamer- en keukenmeisjes zou de conclusie getrokken kunnen worden dat het hotel met restaurant nog open was tot in 1944.

Afbeelding 15 en 16: De Duno voor en na de oorlog

Op 19 september werd er bij Henri de Graaff een radio aangetroffen. Zijn vrouw was namelijk Engels en had seinen uitgezonden. De Graaff en zijn vrouw konden vluchten, waarop de Duitsers het interieur van het huis vernielden.[116] Wanneer de Duitsers hierna het hotel vorderden, werden er loopgraven aangelegd op het landgoed behorende tot De Duno. Achter het huis werd volgens de Defense Overprints van de Engelsen een artillerieplaats aangelegd. Vanaf de Rijn werd De Duno beschoten door de Engelsen en op 28 september 1944 ging het huis in vlammen op.

Er bleef niets van het huis over en ook de bijgebouwen, zoals het koetshuis waren zwaar beschadigd. In 1946 wordt het bedrijf Hotel/Restaurant De Duno opgedoekt en een hele lange tijd gebeurd er niet veel op het terrein van De Duno. Rond 1980 staat er een advertentie in de Margriet

---

[113] Defense overprints van Arnhem West, Secret second edition van 21 maart 1945
[114] Cees Gerritsen, 2007, "*De Fonteinallee herleeft,"* (Oosterbeek: Uitgeverij Kontrast) Blz. 56
[115] Twentsch Nieuwsblad, 26-02-1944, beschikbaar op: https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?query=%28hotel+duno%29&page=2&cql%5B%5D=%28date+_gte_+%2231-12-1942%22%29&cql%5B%5D=%28date+_lte_+%2201-12-1950%22%29&coll=ddd&redirect=true&identifier=MMSAEN01%3A000061016%3Ampeg21%3Aa0030&resultsidentifier=MMSAEN01%3A000061016%3Ampeg21%3Aa0030
[116] Theo Herman Driessen, 1944, "Herinneringsschrift," (beschikbaar op https://www.archieven.nl/nl/search-modonly?mivast=298&mizig=18&miadt=298&miaet=1&micode=244&minr=817492&miview=ldt)

waarin de Duno wordt aangeprezen als "Bos en Betuwe, kronkelende zandpaadjes en kabbelend rivierwater in eeuwenoude harmonie samenkomen."[117] Hier stond niets geschreven over het voormalige landgoed waar ooit een landhuis met uitzicht over de Rijn heeft gestaan. Vanaf 2015 tot 2018 is het landgoed van De Duno hersteld, de cascade is gedeeltelijk hersteld en op de plek van het huis ligt een afdruk van het huis. Het landgoed zelf werd in de Tweede Wereldoorlog ook zwaar beschadigd, mede door de aanleg van de loopgraven.

Afbeelding 17: Ook de bijgebouwen van De Duno werden verwoest, zoals het koetshuis

Het Jagershuis

Anders dan de twee voorgaande landgoederen, was Het Jagershuis in particulier bezit van Theo Herman Driessen. Hij kocht het Jagershuis van de heer Scheffer in 1919 en begon het pand daarna uit te breiden met onder andere een toren, muziekzaal en garage. Behorende tot Het Jagershuis was Het Berghuis. Een kleiner huis verderop de stuwwal waar de familie niet zo heel vaak kwam. Theo Herman Driessen woonde niet alleen in Het Jagershuis. In 1926 trouwde hij met zijn tweede vrouw Charlotte Anne Agnès "Tous" Lesturgeon en samen kregen zij vijf kinderen. Uit zijn eerdere huwelijk had Theo ook een kind.[118] Het gezin met vijf kinderen en teckel Flap woonde permanent in het Jagershuis op de hoek van de Fonteinallee en de Italiaanseweg. Er kwamen vaak kunstenaars, muzikanten en poëten over de vloer en ook speelde Theo vaak op zijn orgel in de muziekkamer. Niet onbelangrijk was de grote kunstcollectie van dhr. Driessen, van onder andere Perzische tapijten en met als hoogtepunt de triptiek "Purificatio Mariae" van Marco d´Oggiono, een leerling van Leonardo da Vinci.

De eerste jaren van de oorlog lopen relatief voorspoedig voor de familie Driessen en het Jagershuis. Uit zijn dagboek blijkt dat Theo Driessen erg blij is met zijn huis:

"Ik overdenk hoe de omstandigheden met ons waren, dat wij ons huis mochten behouden, de gehele oorlog door, dat wij niet zoals zoveel anderen er werden uitgezet, of erger, het zagen verdwijnen door afbraak of verwoest door oorlogsgeweld. Een gevoel van grote dankbaarheid komt in mij op, want geweld aan ons huis, dit huis, ik zou er niet overheen hebben kunnen komen – en – de bevrijding van ons land is nu wel aanstaande."

- *Dagboek van Theo Herman Driessen, 17 september 1944*[119]

---

[117] Gelders Archief, 2898 224, Documentatie Renkum 2
[118] Hans Braakhuis, "Genealogie familie Driessen," *Hans Braakhuis,* 2017, http://www.hansbraakhuis.nl/Renkum/Jagershuis/genealogie-Driessen.html (geopend op 31-05-2019)
[119] Theo Herman Driessen, 1944, "Herinneringsschrift," (beschikbaar op https://www.archieven.nl/nl/search-modonly?mivast=298&mizig=18&miadt=298&miaet=1&micode=244&minr=817492&miview=ldt)

Diezelfde middag, om half drie op 17 september 1944 kwamen de jachtbommenwerpers en zweefvliegtuigen op Oosterbeek af. Driessen beschreef hoe hij de vliegtuigen boven 'het kasteel' zag vliegen. Dit moet Kasteel Doorwerth geweest zijn. Het zien van voorbijtrekkende luchtvloten en horen van bominslagen en geweerschoten waren vooralsnog het enige waar de familie Driessen te maken kreeg. Op Dinsdagochtend ging Driessen met zijn kinderen bij De Duno kijken. Het gebouw stond op dit moment leeg en er waren alleen een paar verlaten Duitse legervoertuigen te zien.

Een dag later, wanneer Theo Driessen door Oosterbeek fietste, begon de inval van de Duitsers. Hij keerde terug op weg naar het Jagershuis en even later kwam er iemand langs om te melden dat de Duitsers ook aangekomen waren bij 'De Zalmen.' Dit was de naam van de herberg aan de Fonteinallee, behorend tot het kasteelgehucht Doorwerth dat tijdens de Tweede Wereldoorlog verwoest is. Ook zag de familie vanuit het Jagershuis Duitsers over de Kasteeldijk lopen. Dit betekende dat Het Jagershuis omringd was door de Duitsers, die op dit moment bovenop de stuwwal, rond het Duno plateau, maar ook onderaan de stuwwal in Doorwerth zaten.
De dagen die volgen werden in het dagboek van Theo Driessen aangekondigd als "nu volgen drie dagen vol verschrikkingen."[120] Op donderdag 19 september werd er rond het huis geschoten en kwamen de Duitsers het huis doorzoeken om een radio te vinden. Deze was niet aanwezig en de Duitsers vonden uiteindelijk niets. Er kwamen steeds meer soldaten en er werd een hulppost ingericht in herberg 'De Zalmen.' Op vrijdag werd de familie verzocht het huis te verlaten omdat er hevig gevochten ging worden in het gebied. Ondertussen waren belangrijke en kostbare objecten ingegraven in de tuin en in de kelder van Het Jagershuis. Nadat het iets stiller was geworden keerde Theo Driessen met zijn gezin terug naar Het Jagershuis. Er waren veel Duitsers aanwezig en terwijl zijn vrouw met de Duitsers stond te praten, borgen Theo en zijn kinderen nog een paar kostbare objecten op in de orgelkelder onder de muziekkamer. Dit moest wel voorzichtig sinds de Duitsers hier niets van mochten merken. 's Avonds, op vrijdag 22 september, werd het huis gevorderd door de Duitsers.[121] De familie moest het huis onmiddellijk verlaten en mocht de volgende ochtend langskomen om spullen op te halen. Ze vluchtten naar het huis van familie van Nispen tot Pannerden, gelegen op de stuwwal langs de Italiaanseweg.

Afbeelding 18: Het Jagershuis voor 1944

De volgende dagen keerde de familie terug naar Het Jagershuis. Hier troffen ze Duitsers aan die zich hadden ingegraven. Het huis was zwaar beschadigd, er waren inslagen geweest en ook het interieur was beschadigd. In het huis was ontzettend veel kapotgemaakt en ook waren er kostbare spullen meegenomen. Ondertussen werd er een lazaret in de garage ingericht. In zijn dagboek noemde Theo Driessen een paar keer de triptiek, die nog aanwezig was in het huis wanneer de

[120] Theo Herman Driessen, 1944, "Herinneringsschrift," (beschikbaar op https://www.archieven.nl/nl/search-modonly?mivast=298&mizig=18&miadt=298&miaet=1&micode=244&minr=817492&miview=ldt)
[121] Idem

Duitsers het gehele huis bezet hadden. Theo verplaatste de triptiek nog een paar keer in het Jagershuis om het stuk veilig te stellen. Het gezin nam elke keer een paar spullen mee, zoals kledingstukken en overgebleven eten en drinken.[122] De bezoeken aan Het Jagershuis stopten op 28 september wanneer de hoofdofficier zei dat Theo Driessen niet meer terug naar zijn huis mocht komen. De dagen die hierop volgden vroeg het gezin aan meerdere soldaten en mensen uit de buurt of ze informatie hadden over Het Jagershuis. Ze kregen dan te horen dat het huis zwaar beschadigd was en dat het waarschijnlijk uiteindelijk helemaal verwoest zou worden. Deze voorspelling kwam uit; op maandag 2 oktober brandde Het Jagershuis in zijn geheel af. De Duitsers schoten vanaf het Jagershuis op de Engelsen. Het Veerhuis, boerderij "De Aanval," en steenfabriek "De Korevaar" werden in brand geschoten. Vanaf de andere kant van de Rijn schoten de Engelsen Het Jagershuis in brand met fosforgranaten.[123]

Na de verwoesting van Het Jagershuis vluchtte de familie naar Zeist, waar ze uiteindelijk bleven wonen. Theo Driessen was op den duur niet vaak meer in Nederland te vinden, hij vertrok namelijk al snel na de oorlog naar Zwitserland en bracht hier het meeste van zijn tijd door. Het Jagershuis is nooit herbouwd. Theo Driessen had een stichting opgericht voor Het Jagershuis en Het Berghuis, genaamd Stichting Doorwerth.[124] In 1955 verkocht Driessen de grond van Het Jagershuis en Het Berghuis aan Stichting Geldersch Landschap en Kasteelen voor 50.000 gulden onder voorwaarde dat hier nooit meer een huis zou worden gebouwd. De reden hiervoor was dat ze niemand anders wilden aandoen wat hun op de plek van Het Jagershuis is overkomen. Op de plek van Het Berghuis mocht nog wel gebouwd worden door de familie zelf. Hier waren naderhand plannen voor maar deze zijn nooit uitgevoerd. In 1953 had de Gemeente Renkum uitbreidingsplannen gemaakt om een "boslandschap" aan te leggen en vier zomerhuizen te bouwen op de plek van Het Berghuis. Theo Driessen had hier destijds bezwaar tegen gemaakt. Na de verkoop probeerde de gemeente het voorstel nog eens voor te leggen aan Stichting Geldersch Landschap en Kasteelen. Ook GLK maakte bezwaar tegen het voorstel omdat dit tegen de overeenkomst met de familie in ging. Tegen het boslandschap werd bezwaar gemaakt maar dit zou vervallen wanneer dhr. en mevrouw Driessen overlijden. Op de plek van Het Berghuis mocht de familie een nieuw huis bouwen maar dit hebben ze nooit gedaan. Mochten Theo Driessen en zijn vrouw overlijden voordat hier een nieuw huis werd gebouwd, dan mocht er op dit terrein ook nooit meer gebouwd worden.[125] Dit is dus ook nooit gebeurd.

Afbeelding 19: Het Jagershuis na de oorlog

[122] Theo Herman Driessen, 1944, "Herinneringsschrift," (beschikbaar op https://www.archieven.nl/nl/search-modonly?mivast=298&mizig=18&miadt=298&miaet=1&micode=244&minr=817492&miview=ldt)
[123] Hans Braakhuis, "Jagerhuis op de Duno, Doorwerth," *Hans Braakhuis,* 2018, http://www.hansbraakhuis.nl/Renkum/Jagershuis/Jagershuis.html (geopend op 31-05-2019)
[124] Idem
[125] Gelders Archief, 2899 394-8, Secretariearchief Renkum 1945-1988

Tegenwoordig staat er op geen van beide plekken een nieuw huis. Op de plek van Het Jagershuis zijn nog een paar resten van het huis te vinden. Het Jagershuis lag aan een vijver die tegenwoordig nog steeds te herkennen is aan de bamboe en de rododendrons. De resten van de kleine theekoepel staan er ook nog, samen met een paaltje die vroeger het terrein van de heer Scheffer aangaf.
Het bijzondere van Het Jagershuis is de kunstcollectie van de Familie Driessen, inclusief de triptiek die ook in een kathedraal had kunnen staan. Na de oorlog is er niets meer van de gehele collectie kunstobjecten terug gevonden in het puin. Het zou kunnen dat de kunstobjecten allemaal zijn vernietigd tijdens de verwoesting van Het Jagershuis, maar naar verluidt was dit een behoorlijk grote collectie die deels verstopt was in de kelders. Het is daarom vreemd dat er helemaal niets van over is gebleven. Het zou ook kunnen dat de collectie is meegenomen naar Duitsland tijdens de vordering van Het Jagershuis. Theo Driessen heeft dit ook altijd geloofd samen met zijn gezin is hij blijven zoeken naar de verloren kunstobjecten. In een tekst geschreven door de jongste dochter van Theo Driessen schreef zij dat haar vader en moeder de Perzische tapijten afkomstig uit Het Jagershuis hebben zien hangen in een hotel in Bazel.[126] Desondanks is er nooit iets teruggevonden van de kunstcollectie. Dit komt mede omdat de kunstobjecten onder bescherming stonden van de Nederlandse Kunstbescherming. Het bijzondere hieraan is dat ze daarom niet verzekerd waren en dat er ook geen beschrijving van de objecten was.[127]

Conclusie

Hoewel de drie landgoederen voor de oorlog allemaal een uiteenlopende geschiedenis en hadden, zijn er toch veel overeenkomsten te vinden tussen de landgoederen. Dit komt mede door de plaats waar de landgoederen liggen, allemaal in loopafstand van elkaar. De landgoederen worden allemaal gevorderd door verschillende groepen Duitsers en in een paar weken tijd verwoest door de geallieerde beschietingen vanaf de overkant van de Rijn. Het is opvallend dat geen van de drie landgoederen echt te maken heeft gehad met de oorlog tot de Slag om Arnhem. Hoewel de ze ten tijde van de oorlog allemaal een andere bestemming hadden, kon het leven op de landgoederen relatief normaal zijn gang gaan. Het verschil tussen de landgoederen zit vooral in de tijd na de Tweede Wereldoorlog. Hiervan is Kasteel Doorwerth het enige kasteel dat in zijn geheel is opgebouwd. De Duno is eigenlijk het enige landgoed waar duidelijk nog de sporen van de Tweede Wereldoorlog te zien zijn en waar ook een bordje bij staat met foto's van De Duno voor en na de oorlog. Wanneer je langs de plek van Het Jagershuis loopt, zou je niet zeggen dat hier ooit een groot huis heeft gestaan. Er is namelijk niets aan de plek te zien. Een bordje over Het Jagershuis staat verderop aan de Fonteinallee. Het enige dat hier weggeeft dat er een huis heeft gestaan is het paaltje van dhr. Scheffer en de vijver met rododendrons en bamboe. De reden van deze verschillen zou heel goed te maken kunnen hebben met de eigenaren ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. Kasteel Doorwerth werd na de Tweede Wereldoorlog overgedragen aan het GLK. Het Jagershuis werd ook aan de stichting verkocht, maar wel met voorwaarde dat hier nooit meer gebouwd mocht worden. De Duno was al in bezit van het GLK waardoor de situatie voor dit landgoed nog weer anders was.

---

[126] Helen Driessen, "The Jagershuis, Doorwerth, Holland," *Plundered art: a perspective from the Holocaust Art Restitution Project,* 24-07-2011, https://plundered-art.blogspot.com/2011/07/jagershuis-doorwerth-holland.html (geopend op 29-05-2019)
[127] Helen Driessen, "The Jagershuis, Doorwerth, Holland," *Plundered art: a perspective from the Holocaust Art Restitution Project,* 24-07-2011, https://plundered-art.blogspot.com/2011/07/jagershuis-doorwerth-holland.html (geopend op 29-05-2019)

Bronnenlijst:

Airbornemuseum Hartenstein, "Geschiedenis," *Airbornemuseum Hartenstein,* https://www.airbornemuseum.nl/geschiedenis (geopend op 30-05-2019)

Algemeen Handelsblad, 14-04-1942, "*Ontspanning en cultuur: Onderhoud met den heer Van Lokhorst,"* beschikbaar op: https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?cql%5B%5D=%28date+_gte_+%2201-01-1940%22%29&cql%5B%5D=%28date+_lte_+%2230-12-1944%22%29&query=doorwerth+museum&coll=ddd&redirect=true&page=5&identifier=KBNRC01%3A000054661%3Ampeg21%3Aa0060&resultsidentifier=KBNRC01%3A000054661%3Ampeg21%3Aa0060

Mariëlle Bakker, 2011, "*Kastelen in Oorlogstijd: Geschiedenis en restauratie van Nederlandse kastelen en buitenplaatsen tijdens en na de Tweede Wereldoorlog."*

Brasserie Heerlijkheid, " Kasteel Hemmen," Brasserie Heerlijkheid, https://brasserieheerlijkheid.nl/kasteel-hemmen/ (geopend op 29-05-2019)

Hans Braakhuis, "Genealogie familie Driessen," Hans Braakhuis, 2017, http://www.hansbraakhuis.nl/Renkum/Jagershuis/genealogie-Driessen.html (geopend op 31-05-2019)

Hans Braakhuis, "Hoe loopt het af," Hans Braakhuis, 2017, http://www.hansbraakhuis.nl/Renkum/Jagershuis/Hoe-loopt-het-af.html (geopend op 31-05-2019)

Hans Braakhuis, "Jagerhuis op de Duno, Doorwerth," Hans Braakhuis, 2018, http://www.hansbraakhuis.nl/Renkum/Jagershuis/Jagershuis.html (geopend op 31-05-2019)

Jan Braakman, 2015, "*Onland: Het geheime leven van Jan Kessler."*

Jan Brauer, "Hent Giesbertz (1883-1973): kolen uit Hees en het verdwenen landgoed Manheim," Stichting noviomagus, 2006, https://www.noviomagus.nl/Gastredactie/Brauer/Brauer.htm (geopend op 30-05-2019)

Defense Overprints van Arnhem West, Secret second edition van 21 maart 1945

Deutsche Zeitung in den Niederlanden, 21-03-1943, " Wehrhafte Vergangenheit: Das Niederländische Armeemuseum auf Schloss Doorwerth," beschikbaar op: https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?cql%5B%5D=%28date+_gte_+%2201-01-1940%22%29&cql%5B%5D=%28date+_lte_+%2230-12-1944%22%29&query=doorwerth+museum&coll=ddd&redirect=true&page=2&identifier=ddd%3A011089251%3Ampeg21%3Aa0083&resultsidentifier=ddd%3A011089251%3Ampeg21%3Aa0083

Helen Driessen, "The Jagershuis, Doorwerth, Holland," Plundered art: a perspective from the Holocaust Art Restitution Project, 24-07-2011, https://plundered-art.blogspot.com/2011/07/jagershuis-doorwerth-holland.html (geopend op 29-05-2019)

Theo Herman Driessen, 1944, "Herinneringsschrift," (beschikbaar op https://www.archieven.nl/nl/search-modonly?mivast=298&mizig=18&miadt=298&miaet=1&micode=244&minr=817492&miview=ldt)

E. Eastwood, C. Gray, A. Green, 1994, "*When Dragons Flew: An Illustrated History of the 1st Battalion The Border Regiment 1939-45,"* (Wadenhoe: Silver Link Publishing Ltd.)

Geldersch Landschap en Kasteelen, "Kasteel Doorwerth," Geldersch Landschap en Kasteelen, https://doorwerth.glk.nl/alles-over-kasteel-doorwerth/geschiedenis/ (geopend op 31-05-2019)

Cees Gerritsen, 2007, "De Fonteinallee herleeft," (Oosterbeek: Uitgeverij Kontrast)

Sjef Gorter, "Klingelbeekseweg 1935-1945," *Hoogstede,* http://www.hoogstede.nl/wijk-historie/klingelbeekseweg/klingelbeeksewegindex.html (geopend op 29-05-2019)

Simon Greaves, 2014, *"The Country House At War: Fighting the Great War at home and in the trenches."* National Trust Books

Richard Harmanni, 2017, "Het interieur van Reuversweerd te Cortenoever: verkenning en cultuurhistorische waardering."

J.H.A. van Heek, 1946, *"De Doornenburg."*

Heemkundige vereniging Old Sillevold, 2006, "Kamermeisje op kasteel Schuylenburg," Bulletin heemkundige vereniging Old Sillevold, Jaargang 9. Blz. 25-28 (beschikbaar op http://www.oldsillevold.nl/PDF/2006-2-17.pdf)

Ben Hendriks, "Kasteel De Doorwerth," Absolute Facts: Geschiedenis: Hoe zag onze wereld er vroeger uit en wat gebeurde er toen?, https://www.absolutefacts.nl/kastelen/data/doorwerth.htm (geopend op 31-05-2019)

Historisch Brummen, "De Koppeltjes," *Historisch Brummen,* http://www.heimdall.nl/cache/historisch%20brummen/Historisch%20Brummen%20pdf.pdf (geopend op 29-05-2019)

Henk Hoogeveen, 2013, *"Achter de Rododendrons: Dadersporen als getuigen in een onschuldig landschap."*
Huis Bingerden, "Landgoed," *Huis Bingerden,* http://www.bingerden.com/Estate (geopend op 30-05-2019)

L. de Jong, 1978, *"Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog,"* Deel 8, (Den Haag: Martinus Nijhoff)

Kastelen in Nederland, "Huis Ter Herwijnen/ Wadestein/ Wadenstein/ Wayenstein," *Kastelen in Nederland,* 2018, https://www.kasteleninnederland.nl/kasteeldetails.php?id=263, (geopend op 30-05-2019)

E. van Nispen tot Sevenaer, 1948, "*Kasteelen in Gelderland*," Arnhem, C. van den Veken, 'Oorlogsschade aan monumenten van geschiedenis en kunst in Nederland', Bulletin NOB

Jan Kijlstra, "De joodse werkkampen Bruijnhorst en 't Schut," *Stichting Erfgoed Ede,* https://erfgoedede.nl/kijlstra-verhalen/12-de-joodse-werkkampen-bruijnhorst-en-t-schut.html (geopend op 29-05-2019)

Agave Kruijssen, "Terug op 't Halvasten," *agave kruissen: historische verhalen voor alle,* http://www.agavekruijssen.nl/ (geopend op 27-05-2019)

NIOD Toegang 144, inr,nr 1749: Dagboek Erik de Vries, ontleend uit Richard Harmanni, 2017, "Het interieur van Reuversweerd te Cortenoever: verkenning en cultuurhistorische waardering."

Natuurmonumenten, "Boomroute Rhederoord," *Natuurmonumenten,* https://redactie.natuurmonumenten.nl/sites/default/files/51756.pdf (geopend op 30-05-2019)

Pegasus Archive, "Kampfgruppe 'Von Tettau,'" *Pegasus Archive,* http://www.pegasusarchive.org/arnhem/order_VonTettau.htm (geopend op 31-05-2019)

Polen in Beeld, "23 september 1944 – Voorbereiden op nieuwe oversteek Rijn," *Polen in Beeld: Cultuur en Maatschappij,* 2014, https://www.poleninbeeld.nl/maatschappij/geschiedenis/23-september-1944-voorbereiden-op-nieuwe-oversteek/ (geopend op 30-05-2019)

Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant : staats-, handels-, nieuws- en advertentieblad, "*Wanneer de lente in aantocht is,"* 04-03-1943. Beschikbaar op https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?query=reuversweerd&coll=ddd&identifier=ddd%3A010314941%3Ampeg21%3Aa0068&resultsidentifier=ddd%3A010314941%3Ampeg21%3Aa0068

Martijn Reinders, 2016, "*Kochbunkers in de tuin van Museum Arnhem: Een historisch onderzoek naar en archeologische waarneming van resten uit de laatste fase van de Tweede Wereldoorlog."*

Paul Rem, "Sporen van de Duitse bezetting in Paleis het Loo," 2012.

Willem van Reysse, "Het leen te Aerdt," *Website van de Selten en Zwiebel familie*, 2017, http://www.zwiebelfam.nl/gendata/roland/i314573.htm (geopend op 29-05-2019)

Alfred G. Stern, "Kasteel Ruurlo, anno 2000," *De Graafschap in de Middeleeuwen: Middeleeuwse Geschiedenis van de Achterhoek en Liemers,* 2015, http://www.graafschap-middeleeuwen.nl/joomla/index.php/kastelen/144-kasteel-ruurlo-anno-2000.html (geopend op 29-05-2019)

Stichting Heemkunde Markelo, "Mobilisatie 1939," *Stichting Heemkunde Markelo,* https://www.shm.nl/hofmarken/markelo//pdf/canon/mobilisatie_1939.pdf (geopend op 27-05-2019)

Stichting Natuur- en MilieuPlatform Ermelo, "Buurtschap Staverden," *nmpermelo,* https://www.nmpermelo.nl/ef/37.htm (geopend op 30-05-2019)

Elyze Storms-Smeets, 2019, "*Oorlog in Arcadië. Kastelen, buitenplaatsen en landgoederen in Gelderland 1940-1945."*

John Striker, 2008, "Opkomst en Bloei van Ellecom in de 19e eeuw," *Ambt en Heerlijkheid,* jaargang 54, nummer 160

Hans Timmerman, "1940-1945: oorlog aan de Veluwezoom, in E.A.C. Storms-Smeets (red.), 2011, "Gelders Arcadië: Atlas van een buitenplaatsenlandschap."(Utrecht: Uitgeverij Matrijs)

Hans Timmerman, 2004, "*Duitse veldgraven in Oosterbeek."* Beschikbaar op: https://mijngelderland.blob.core.windows.net/media/3658/duitse-veldgraven-in-oosterbeek-3.pdf

Uit de oude koektrommel, "Hulckesteijn," *Uit de Oude Koektrommel,* 19-09-2016, https://www.uitdeoudekoektrommel.com/geschiedenis/hulckesteijn/ (geopend op 30-06-2019)

A. Veldkamp, 1995, "'Overleven in de 2e Wereldoorlog in Angerlo, Doesburg, Hummelo en Keppel," gepubliceerd in Stad en Ambt Doesborgh.

Vestingstad Doesburg, "1940 Stijd om de Kazematten," *Vestingstad Doesburg,* https://www.vestingdoesburg.nl/1940-strijd-om-de-kazematten/ (geopend op 27-05-2019)

Jan van der Wal, 2016, "*Anderhalve Kilometer in Oorlogstijd: Een buurtschap aan de Oude Oosterbeekseweg in bange dagen,"* gepubliceerd in Schoutambt en Heerlijkheid, jaargang 30, nummer 2.

Stijn Wiegerinck, 2014, "*Het commando-Pieters: Hollandse SS-ers in Brummen en Loosdrecht april-mei 1945,"* (Uitgeverij Aspekt)

Eelco Wind, 2011, "*De stedenbouwkundige ontwikkeling van Zevenaar."*

Johan van Zadelhoff, "Oorlogsverhalen uit Ellecom," *Ellecom 60 jaar na Dato,* 2000, http://www.zadelhof.nl/oorlogsverhalen.htm (geopend op 29-05-2019)

Joop Zeldenrust, 1946, "*Herinneringen aan Kamp Mooi-Land te Heelsum."*

Archieven

Gelders Archief, 1606 – 20.0, Transcriptie interview Hendrik Jan Wassink – Willem van Ommeren

Gelders Archief 2828 – 621, Gemeentewerken Renkum 1898-1955

Gelders Archief 2828 – 549, Documentatie Renkum 2

Gelders Archief, 2899 502, Documentatie Renkum 2

Gelders Archief, 2898 852, Documentatie Renkum 2

Gelders Archief, 2898 224, Documentatie Renkum 2

Gelders Archief, 2899 394-8, Secretariearchief Renkum 1945-1988

Gelders Archief, 2899 398-2, Secretariearchief Renkum 1945-1988

Regionaal Archief Zutphen, 210 – 969, Archief van de familie Colenbrander en Erven Van Sytzama

Regionaal Archief Zutphen, 210 – 971, Archief van de familie Colenbrander en Erven Van Sytzama

Regionaal Archief Zutphen, 210 – 976, Archief van de familie Colenbrander en Erven Van Sytzama

Bronnen van de afbeeldingen

Voorblad:

- Reuversweerd (1994) https://www.collectiegelderland.nl/organisaties/regionaalarchiefzutphen/voorwerp-SZU002017785
- Doorwerth: Geldersch Landschap en Kasteelen
- Het Jagershuis: Geldersch Landschap en Kasteelen
- De Duno: Geldersch Landschap en Kasteelen

Afbeelding 1: https://www.geldersarchief.nl/bronnen/foto-s-en-films?mivast=37&miadt=37&mizig=284&miview=gal&mizk_alle=avegoor

Afbeelding 2: https://spgs.nl/media/1240466/m87_wisch_oorlogschade.jpg

Afbeelding 3: https://www.geldersarchief.nl/bronnen/foto-s-en-films?mistart=0&mivast=37&mizig=284&miadt=37&milang=nl&misort=last_mod%7Cdesc&miview=gal&mizk_alle=laag%20soeren&mibj=1936&miej=1946

Afbeelding 4: http://www.hansbraakhuis.nl/Renkum/Jagershuis/Hoe-loopt-het-af.html

Afbeelding 5: https://www.collectiegelderland.nl/organisaties/HistorischMuseumEde/voorwerp-323962

Afbeelding 6: https://beeldbankwo2.nl/nl/beelden/detail/93e21098-025a-11e7-904b-d89d6717b464/media/46067a8d-46c0-3fc3-b6bb-4ccc9b30e492?mode=detail&view=horizontal&q=hemmen&rows=1&page=3

Afbeelding 7: http://www.graafschap-middeleeuwen.nl/joomla/index.php/kastelen/225-kasteel-schuilenburg-anno-2000.html

Afbeelding 8: Topotijdreis.nl

Afbeelding 9: Regionaal Archief Zutphen: 210-969

Afbeelding 10: Regionaal Archief Zutphen: 210-970

Afbeelding 11: https://erfgoedcentrumzutphen.nl/onderzoeken/beeldbank/?mode=gallery&view=horizontal&sort=random%7B1559567005789%7D%20asc

Afbeelding 12: Geldersch Landschap en Kasteelen
Afbeelding 13: Idem
Afbeelding 14: Idem
Afbeelding 15: Idem
Afbeelding 16: Idem
Afbeelding 17: Idem
Afbeelding 18: Idem
Afbeelding 19: Idem

Bijlage 1
Defense Overprints 1945 (Bron: Geldersch Landschap en Kasteelen)
Met blauw staan de loopgraven aangegeven. De oranje kleur geeft het prikkeldraad aan. De oranje symbolen staan voor de munitieplaatsen.

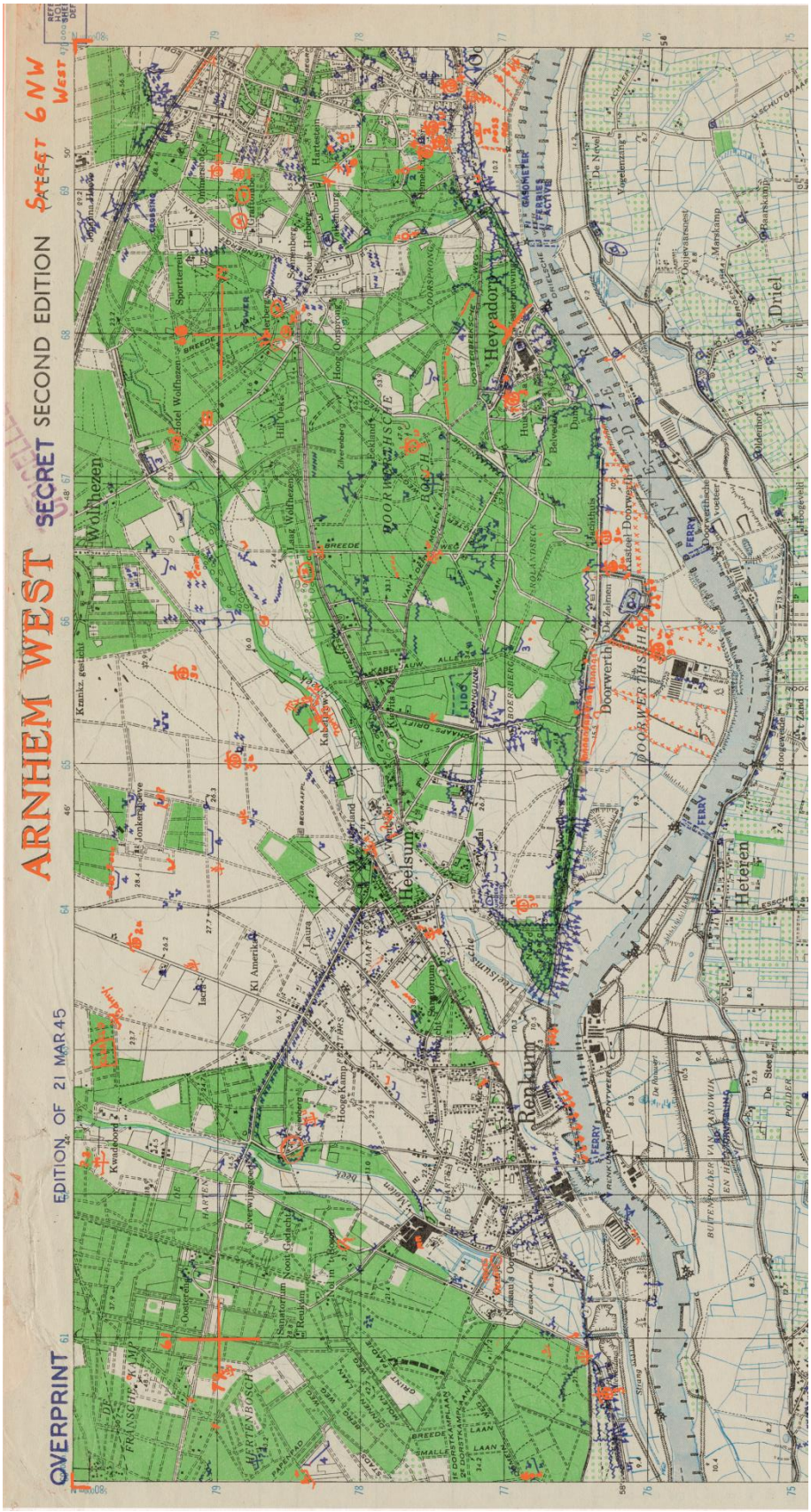

Bijlage 2
Krantenartikelen via Delpher.nl

In 1941 werd het Rijksmuseum te Amsterdam slechts bezocht door ruim 70.000 personen, ondanks de talrijke tentoonstellingen, die speciale belangstelling trokken. Ons land heeft een schat van musea en rijksmonumenten, die tot ver in het buitenland een grooten roep hebben, maar in Nederland trekken ze slechts matige belangstelling. De overheid zal dus nu het bezoek aan musea en rijksmonumenten krachtig gaan stimuleeren en zou gaarne zien, dat elke Nederlander ten minste een bezoek bracht aan het Openluchtmuseum te Arnhem, het Legermuseum in Kasteel Doorwerth en het Museum van den Arbeid te Amsterdam. Deze drie musea bergen een schat van historische herinneringen en leggen getuigenis af van de prestaties van het Nederlandsche volk.

Algemeen Handelsblad (14-04-1942)

WEHRHAFTE VERGANGENHEIT

Das Niederländische Armeemuseum auf Schloss Doorwerth

MAN hört oft sagen, dass die Niederländer nicht „militärisch" seien, keine Soldaten — dass ihnen der Sinn für Disziplin und Straffheit abginge und sie alles, was Drill und Zwang erfordere, ablehnten. Nun haben sie allerdings seit mehr als hundert Jahren die Waffen für ihr Vaterland nicht mehr zur Hand nehmen brauchen, aber in den überseeischen Besitzungen gab es Gelegenheit genug, Kriegstüchtigkeit zu schätzen, und wenn man tiefer in die Vergangenheit zurückblickt, stellt sich heraus, dass die Niederlande in der Kriegskunst lange Zeit führend und oft bahnbrechend waren. Über diesen Punkt stand kürzlich in der Monatsschrift der Niederländisch-Deutschen Kulturgemeinschaft ein aufschlussreicher Aufsatz. Man erfährt zum Beispiel, dass die Niederländer im 15. Jahrhundert durch ungewöhnliche Waffen und Methoden die Aufmerksamkeit der Welt auf sich lenkten. Auf alten germanischen Brauch zurückgreifend, kämpften die Anführer und Ritter in den Reihen des bis dahin verachteten Fussvolkes, das nun mit neuen, besonderen Waffen ausgerüstet wurde. So konnte die niederländische Streitmacht die französische Ritterarmee schlagen, was viel Aufsehen erregte. Auch die Zeit der Befreiungskriege gegen die Spanier und gegen Ludwig XIV. brachte den niederländischen Waffen Ruhm und Siege gegen überlegene Kräfte.

Eine beredte Illustration zu den Ausführungen des genannten Aufsatzes ist das Niederländische Armeemuseum auf Schloss Doorwerth, das 1913 gegründet wurde. Seine abseitige Lage könnte wohl das geringe Interesse, das die Niederländer des 20. Jahrhunderts ihrer kriegerischen Vergangenheit entgegenbringen, bekunden, andererseits aber ist Schloss Doorwerth ein idealer Ort, um dieser Sammlung einen würdigen Rahmen zu geben. Die landschaftlich schöne Umgebung ist zudem geeignet, die verkehrsmässig etwas ungünstige Lage wieder wettzumachen, und so erfreut sich dies Museum, das zu den bedeutendsten des Landes gehört, dennoch regen Zuspruchs.

Schloss Doorwerth liegt, von Wäldern umschlossen, von Legenden umwoben, in der Gemeinde Renkum, unweit Arnheim, auf gelderschem Boden, über den einst nie endende Kämpfe einer kriegerischen Zeit hin und her wogten. Das Burgmassiv, mit verschiedenen Flügeln und Türmen, ist von tiefen Grachten umschlossen und bildet, obgleich im Laufe verschiedener Jahrhunderte entstanden, doch ein harmonisches Ganzes von eindrucksvollen Ausmassen. Der Kern der Burg stammt aus dem 13. Jahrhundert, ein Flügel aus dem 15. und der viereckige Turm aus dem 19. Jahrhundert. Im Innenhof steht eine knorrige Akazie, die zur Erinnerung an den Frieden von Utrecht gepflanzt wurde. Die Einrichtung des Niederländischen Armeemuseums erfolgte auf private Initiative. Der Generalmajor F. A. Hoefer kaufte Doorwerth, um es zunächst als Artilleriemuseum einzurichten. Nach vollständiger Renovierung des Schlosses, die mit Reichszuschüssen durchgeführt werden konnte, wurde es dann später zum Niederländischen Armeemuseum erweitert. Schon die nächste Umgebung des Schlosses kündet seine Bestimmung an. Überall sind Geschütze aufgefahren, Mörser, Haubitzen jeden Kalibers, jeden Alters, und unwillkürlich fallen einem die Namen Trip und de Geer ein, jene mächtigen Amsterdamer Waffenfabrikanten, die im 16. Jahrhundert in den Niederlanden einen ähnlichen Klang hatten wie heute Krupp in Essen.

Hier draussen zeigt sich gleich, dass Doorwerth keine nüchterne Sammlung von allerhand Waffen und Kriegsgerät darstellt, sondern dass viele Erinnerungen an historische Begebenheiten und Persönlichkeiten dem Ganzen erst die richtige Würze geben. Dass die niederländische Geschichte auch heldenhafte Soldaten in neuerer Zeit hervorbrachte, beweisen die Geschütze des Generals van Heutz, die dieser in den kolonialen Kämpfen benutzte; seinem Namen begegnet man auch im Innern des Schlosses immer wieder.

Dieses Innere mit seinen Sälen, Kammern und Gewölben ist für eine solche Sammlung vorzüglich geeignet. Man findet alles, was die Vergangenheit bis in die neueste Zeit an Waffen, Geschützen und Uniformen hervorbrachte, und wiederum ist den Kriegshelden besondere Beachtung zuteil geworden, indem man die einzelnen Räume nach ihren Namen benannte. Auch ihre Waffen und Uniformen haben einen Ehrenplatz bekommen und finden beim Publikum besondere Beachtung: der Dolch des Piet Hein, das Schwert des Jan Pieterszoon Coen, der Säbel des Generals van Heutz.... um nur einige zu nennen.

Ausserdem findet man auf Doorwerth auch die alten ruhmreichen Fahnen und Standarten, die Kriegsmünzen aus allen Jahrhunderten bis zu jenen des ersten Weltkrieges. Sehr bemerkenswert sind auch die kleinen, fein gearbeiteten Geschütz- und Flugzeugmodelle sowie die Maketten von mittelalterlichen Festungen. Eine besonders für die niederländischen Verhältnisse typische Makette ist die der Festung Naarden mit ihren sternförmigen Wällen und doppelten Grachten. Nicht weniger vollständig, und für das grosse Publikum besonders anziehend, ist die farbenfreudige Sammlung der Uniformen aus allen Zeitaltern. Auch hier wieder viele persönliche Erinnerungen an bedeutende Persönlichkeiten der niederländischen Geschichte, darunter die Uniform des Generals van Heutz, dessen Heldentaten ja noch frisch in der Erinnerung des Volkes leben. Er hatte sich schon als junger Offizier in den Atjehkriegen auf Sumatra ausgezeichnet und war um die Jahrhundertwende General-Gouverneur von Niederländisch-Indien. Er leitete die militärischen Expeditionen auf Sumatra und Celebes und zeigte sich nicht nur als hervorragender Soldat, sondern auch als Organisator ersten Ranges. Er wurde seinerzeit im Mutterlande als Held gefeiert, und in Amsterdam errichtete man ihm ein Standbild im südlichen Stadtteil.

Sehr bedeutend sind auch die Bücherei von Schloss Doorwerth und die Sammlung von Zeichnungen und Stichen mit Abbildungen aller nur erdenklichen Uniformen. Da der Wert gerade dieser Abteilung sehr beträchtlich ist, kann er nur auf besonderen Wunsch fachkundigen Interessenten zu Studienzwecken zugänglich gemacht werden. Überhaupt wird gerade der Fachmann einen Besuch von Doorwerth besonders lohnend finden. Er bekommt dort interessante Aufschlüsse über die Eigenart des niederländischen Kriegswesens, da die Niederlande durch besondere Bodenbeschaffenheit und ihren Wasserreichtum stets auch besondere Waffen und Verteidigungsmittel ersinnen mussten.

M. B.

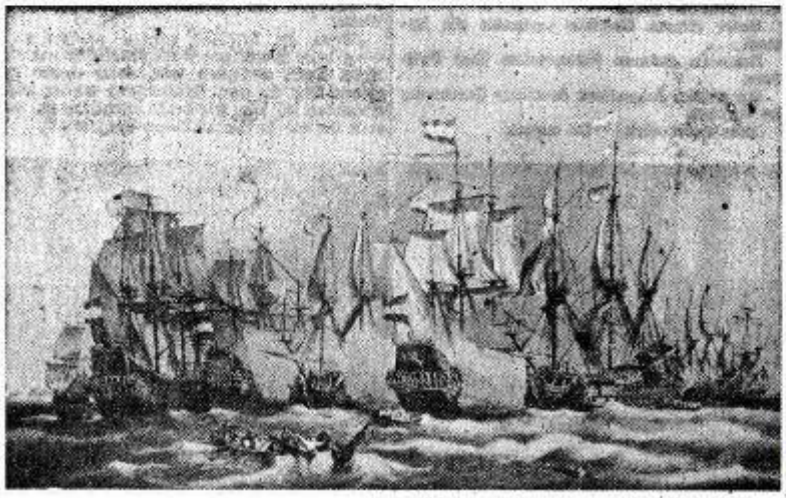

Reproduktion aus dem Werk „Michiel de Ruyter"

Aus Niederlands wehrhafter Vergangenheit. Die Schlacht bei Schooneveld im Jahre 1673, wo Admiral de Ruyter die englische Flotte schlug

Deutsche Zeitung in den Niederlanden (21-03-1943)